

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра історії української літератури, теорії літератури та літературної
творчості

ТОПОС ЗРАДИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА ПРИКЛАДІ
ТВОРЧОСТІ К.КАЛИТКО ТА Т.ЗАРІВНИ)

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «Бакалавр»
здобувачки першого рівня вищої освіти
IV року навчання (денна форма)
Галузі знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальності 035 – філологія
Спеціалізації 035.01 «Українська мова і література»
ОПП «Українська мова і література та західноєвропейська мова»
Шоботенко Катерини Максимівни

Науковий керівник:

д. ф. н., проф. Романенко О. В.

Рецензент:

к. ф. н, доц. Янкова Н.І.

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри історії української

літератури, теорії літератури та літературної творчості

№ 10 від 19.05.23

Завідувач кафедри _____ д. ф. н., проф. О. М. Сліпушко

Київ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-5
РОЗДІЛ 1. ЗРАДА ЯК ПОНЯТТЯ У СОЦІАЛЬНОМУ ТА ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТАХ	6-26
1.1. Зрада в історичному розрізі: поняття, види, суспільне сприйняття	6-15
1.2. Фольклор як «дзеркало» суспільних явищ.....	16-24
1.3. Висновки до першого розділу	25-26
РОЗДІЛ 2. НЕВІРНІСТЬ ТА АДЮЛЬТЕР У КОРОТКІЙ ПРОЗІ КАТЕРИНИ КАЛИТКО «ЗЕМЛЯ ЗАГУБЛЕНИХ, АБО МАЛЕНЬКІ СТРАШНІ КАЗКИ» ТА ТЕОДОЗІЇ ЗАРІВНИ «СХОДЖЕННЯ НА КАЙЗЕРВАЛЬД».....	26 - 45
2.1. Мотив жіночої та чоловічої зрад у новелах Катерини Калитко	27-42
2.2. Аспект перелюбу у повсякденному житті героїв новел Теодозії Зарівни... 39-43	
2.3. Висновки до другого розділу	49-50
ВИСНОВКИ	51-53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54-59

ВСТУП

Різноманіття людського життя нерідко стає багатовимірним тлом для творчості поетів, письменників та філософів. Аналіз почуттів, вчинків, життєвих історій спонукає творити митців слова все нові й нові твори. Перманентні категорії життя, які незримо існують у житті кожної людини: добро та зло, правда та брехня, кохання та ненависть, вірність та зрада, захоплюють свідомість письменників та підштовхують до гострих суспільних тем, які мотивами з'являються у поезії та прозі. До прикладу мала проза – справжнє мистецтво, ідеальний формат для опису важливої теми. Це не просто короткі оповідання, а насичені та концентровані оповіді, котрі вибудовують в уяві читача поверхи емоційного досвіду, який йому вдається прожити за короткий проміжок часу. У новелах немає нічого зайвого, художні деталі змістовні та наповнені самотійними сенсами.

Мала проза додає читачеві поле для роздумів та підштовхує до роботи над собою. Автори коротких творів часто залишають читача «напризволяще» з його думками та без натяку на справжню істину. Він зображує людей у незвичних подіях, тож читачеві залишається лише інтелектуально та духовно переосмислювати написане.

Серед мотивів закладених у сучасну українську літературу постають гостросоціальні аспекти життя людини, які історично тягнуться з первісних часів, однак і донині викликають дискусії у суспільстві. Один із них – мотив зради, табуована тема, яка століттями глибоко не досліджувалась, залишаючи за собою ореол таємничості з домішками вульгарності, сороміцтва та кохання.

Актуальність дослідження полягає у спробі комплексно дослідити топос зради у парадигмі сучасної новелістики українських авторок Катерини Калитко та Теодозії Зарівни.

Мета роботи – проаналізувати явище зради, спираючись на історичні факти та філософські праці – у контексті історико-соціологічних реалій, а також художньої своєрідності української малої прози початку XXI століття.

У ході дослідження було поставлено такі **завдання**:

- Дослідити явище «зрада» в різних історичних періодах світової спільноти та українського суспільства зокрема.
- З'ясувати роль та обов'язки чоловіка й жінки в шлюбних відносинах до та після періоду створення інституту шлюбу.
- Проаналізувати мотив подружньої зради в народній творчості, фольклорі та зіставити з сучасною інтерпретацією цього мотиву.
- Висвітлити принципи трансформації фольклорних мотивів у творчості Катерини Калитко і Теодозії Зарівни.
- Вивчити специфіку малої прози Катерини Калитко і Теодозії Зарівни, своєрідності змалювання жіночих образів у їхній малій прозі.

Об'єкт дослідження – збірки новел Катерини Калитко та Теодозії Зарівни.

Предмет дослідження – художні особливості змалювання зради у сучасній українській прозі

Методологічною основою дослідження є філологічний, психоаналітичний, історико-порівняльний методи, які застосовані для аналізу особливостей відтворення топосу зради у художній прозі на прикладі творчості Катерини Калитко і Теодозії Зарівни.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- Вперше в українському літературознавстві здійснено комплексний аналіз прози Катерини Калитко і Теодозії Зарівни у контексті змалювання образів зраджених та топосу зради.
- Охарактеризовано художні особливості малої прози у творчості Катерини Калитко і Теодозії Зарівни, описано їх жанрові особливості.
- Визначено і проінтерпретовано найважливіші аспекти побудови сюжету, образної палітри та ін. у малій прозі Катерини Калитко і Теодозії Зарівни.

Теоретичне і практичне значення роботи полягає у визначенні та комплексному дослідженні основних проблемних аспектів дослідження сучасної української малої прози, фактичний матеріал дослідження може бути використаний у вивченні сучасного українського літературного процесу, а також подальших дослідженнях тенденцій розвитку малої прози.

Обсяг і структура роботи зумовлені поставленими завданнями і окресленою метою, робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку літератури, який налічує 45 позицій.

РОЗДІЛ 1. ЗРАДА ЯК ПОНЯТТЯ У СОЦІАЛЬНОМУ ТА ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТАХ

1.1. Зрада в історичному розрізі: поняття, види, суспільне сприйняття

Зрада – «гаряча» тема в суспільстві будь-якого періоду. Дослідження цього явища заходить далеко за межі психології та сприйняття. Цей людський феномен має шаблони та стереотипи. Зрада серед молодих, котрі щойно почали зустрічатись, зрада коханця з іншим, подружня невірність та врешті зрада своїх принципів та ідеалів. Літературні твори створюються людською рукою, тож зрозуміло, що тема «кохання-зрада» не оминає нікого.

Слово «зрада» розуміється як діяння чи поведінка нелояльності або відсутність зобов'язань, які існують між двома або більше залученими. Зрада – це дія, яка веде до порушення довіри, причому це може відбутись у всіх сферах щоденного людського життя: робота, сім'я, дружба і навіть політична, соціальна та економічна діяльність. Людина, яка здійснює зраду, як правило, обманює та завдає шкоди постраждалій людині морально, економічно та навіть соціально, розриваючи зв'язки довіри та лояльності.

Зрада в коханні визначається як романтичні та сексуальні стосунки із особою, яке не є твоїм хлопцем/чоловіком, дівчиною/дружиною. Подружня зрада – позашлюбні зв'язки із третьою особою, яка не є в цьому шлюбі. У суспільстві, де за норму прийнято вважати моногамію, як міцний фундамент для створення стосунків та родини, зрада залишається поза увагою. Однак, як і в СРСР, де «не було сексу», а було лише по 3-5 дітей в родині, так і зрада, попри її замовчування існує, причому викликає у людей сильний інтерес.

Феномен зради не так глибоко досліджений соціологами, філософами та експертами з психології, як би того хотілось. Нерідко, люди, що переживають зраду, змушені звертатись до ненадійних витоків із Інтернету. Складність дослідження цього явища полягає в тому, що соціальні опитування є неідеальними, адже люди схильні приховати епізодичні або постійні стосунки поза межами

шлюбу, ухиляючись від правдивої відповіді. Тому, можна опиратись лише неформальні опитування у колі знайомих та друзів.

Однак, з точки різних наукових дисциплін, зрада трактується по-різному. Наприклад, зі сторони сексології – це позашлюбний статевий акт. З соціології – це своєрідне «повстання» проти рутинності шлюбу та спроба отримати нові емоції, відповідно до своїх біологічних потреб. Феномен зради також трактує певні гендерні стереотипи, адже багато хто вважає, особливо із пострадянського простору, що чоловіча зрада – це сприймається суспільством адекватно, адже чоловіки за своєю натурою «полігамні», у той час як жіноча зрада – це гострий скандал, обурення, шок. Такий стереотип тягнеться ще з історичної минувшини, де жінку, яка вчинила перелюб, мала в подальшому чорну життєву дорогу, від неї відвертались сусіди, друзі родичі, батьки тягнули цей важкий моральний хрест. Вона припиняла відвідувати вечорниці, гуляння, а з роботи на полі йшла на самоті. Односельчани, особливо жінки, гостро реагували, дізнавшись, що одна з жіноцтва вчинила перелюб (ад'юльтер), не соромились принижувати та цькувати її. Чоловіка могли осудити, однак в подальшому життя його тривало, він міг завести родину.

Скоріш за все, спираючись на початки досліджень, феномену зради почали досліджувати з часів створення інституту шлюбу, або ж коли виникли обмеження щодо безладних статевих актів.

Інститут шлюбу почав існувати близько 4370 років тому. У первісних общинах, громадах було кілька чоловіків, котрі мали спільних дружин та дітей. Однак, з інтелектуальним розвитком людини, стало зрозуміло, що це має мати стабільність в родинних взаєминах. Тож близько 2350 роках до н.е. датовані перші згадки про укладання шлюбу між чоловіком та жінкою. У подальшому це стало досить розповсюдженою традицією: її використовували і римляни, і греки, і стародавні євреї. Основна ціль шлюбу – укласти союз між конкретною жінкою та конкретним чоловіком, які матимуть спадкоємців. Але знову ж історично патріархальне суспільство нав'язує прийняття чоловічою зради та засудження жіночої. Стародавні євреї могли мати кілька дружин, а греки та римляни, котрі

мали дружин, при цьому могли використовувати секс-послуги відповідних працівників, займатись сексом із наложницями або молодими коханцями. Якщо дружина тривалий час не народжувала дитини, чоловік міг її кинути та знайти нову.

Отже зраду могло регулювати правомірне укладання шлюбу. Філософ Платон у своїх працях писав: «У добре влаштованій державі першими законами повинні бути ті, які регулюють шлюб».

Якщо ж звертатись до історії України, то можна прослідкувати як змінювалась концепція шлюбу та яку роль у цьому процесі займали чоловіки та жінки. Варто розпочати з першого зразку української держави – Київська Русь. Дохристиянська, себто язичницька Русь вважала шлюб скоріше як майнову угоду. Це не була вагома подія в житті, в підґрунті цієї процедури значились інтереси общини та сім'ї, однак не власне бажання дівчини. [34]

Практика багатоженства або полігнії також була присутня у Київській Русі. Це найчастіше відбувалось серед заможних та статусних верств населення. Проте, якщо апелювати до «Повісті минулих літ» Нестора Літописця, то там зазначено: *«И Радимичи, и Вятичи, и Северь один обычай имяху... имяху же по две и по три жены...»*. Спираючись на історичні дослідження, варто зазначити, що князі, як найстатусніші у державі могли мати кілька законних дружин та численну кількість партнерів на стороні. До прикладу, Святополк, князь, нащадок княгині Ольги мав офіційну дружину та коханку Малушу, яка була матір'ю Володимира Великого. Чоловіки мали право змінювати одну жінку на іншу.

Багатоженство мало свої наслідки, до жінки ставились як до тимчасової, яку швидко можна замінити на нову. Жінки мусили терпіти таке становище в суспільстві, оскільки були «продані» родиною та за власним бажанням не могли повернутись додому.

Отже, коли Володимир Великий розпочав процес масового хрещення Русі та християнство стало основною релігією на державному рівні, мешканці Київської Русі отримали шлюбне законодавство. Візантійські церковні акти,

котрі регулювали умови, порядок укладання та розірвання шлюбу, потрапили на територію Русі.

Ці норми були закріплені у «главах Закона Градского», що були розміщені у Кормчих книгах, збірника греко-римських законів. До церковного вчення було доповнення у вигляді руського законодавства – Руська правда та Статут князя Ярослава про церковні суди.

Отже, на законодавчому рівні особи, що вчинили перелюб несли покарання. У «Руській правді» та зводі законів Ярослава Мудрого чітко прописано, яку відповідальність бере на себе зрадник або зрадниця. Відразу простежується гендерна нерівність та дискримінація жіноцтва, адже чоловік міг лише заплатити штраф, на жінку ж чекав церковний постриг.

«Подвійні стандарти» стосуються і законодавчих актів Київської Русі, що регулювали процес розлучення. Православна церква погоджувала лише одну підставу для розірвання шлюбу – зрада. Проте, законодавство перетлумачувало це поняття дискримінаційно. Розширена редакція Статуту князя Ярослава подає інформацію, що жінка не отримувала право на розлучення, незважаючи на те, що чоловік її зрадив. Все, що могла вдіяти жінка – звернутись до князя із проханням покарати зрадника. Але ще одна «привілея» чоловіка у шлюбних відносинах – він вважався перелюбником лише у тому випадку, коли мав не тільки коханку, а й потомство від неї. За статутом, якщо зраджує жінка – анулюються її шлюби. Якщо чоловік створює нову сім'ю, перший шлюб залишається дійсним. У III Литовському Статуті 1588 року жінку, яка зрадила з коханцем засуджували до смерті. Таке ж покарання очікувало на них і за іншим правовим документом – «Правами, за якими судитися малоросійський народ». Однак такі покарання були нечастими, переважно сімейні справи вирішувалися на рівні громади.

З ким же могли чинити перелюб чоловіки? Як правило, із представницями соціально незахищених верств: молоді вдови, покритки, московки. Такі зв'язки для жінок були вкрай небезпечними: окрім загального

осуду громади, був також ризик народження позашлюбної дитини, що іноді штовхало їх на дітовбивство.

У сучасних реаліях зрада виникає як необхідність закрити потребу. Потребу у піднятті самооцінки, сексуального бажання, отримання нових емоцій. Тому, якщо людина не отримує це в шлюбному союзі, або ж вважає, що недоотримує, вона починає шукати інші шляхи отримання бажаного. Нова людина дає нову емоцію, тому важко втриматись.

Зраду можна розрізнити як випадкову, коли партнер за прикритим збігом обставин (був напідпитку, втомлений від кризи в стосунках) зраджує та після цього відчуває вину. Про цю подію може дізнатись або не дізнатись інший партнер. У випадку, якщо партнер дізнається, стосунки припиняються, або через прощення зраженого стосунки продовжують тривати.

Як правило, психологи застерігають від того, щоб розповідати партнеру правду про одноразову зраду, адже фактично людина знімає з себе тягар автоматично перекидаючи його на свого коханого/кохану.

У разі якщо партнер зраджує постійно або має на стороні тривалі відносини, шлюб або «основні» стосунки навряд чи триватимуть довгий період часу.

Поняття зради трактується ще в так званих «вільних» стосунках, а також у поняттях поліаморія та проміскуїтет [16]. Якщо розглядати ці поняття більш детально, то можемо побачити, що зрада сприймається у різних формах стосунків по-різному. Наприклад,

Поліаморія. Це така система етичних поглядів, в яких допускаються романтичні стосунки більше ніж з однією людиною, але за згодою всіх учасників цих стосунків [22]. Поліамори схиляються до судження, що потреби в коханні, сексуальних відносинах, уваги у всіх різних, і нелогічно змушувати партнера обмежуватись лише однією людиною. Щоправда, колишні представники поліаморних стосунків зважають на те, що такі стосунки приносять задоволення лише в молодому віці. Коли особа емоційно зростає до створення сім'ї та дітей, поліаморність здається вже недоречною.

Поліаморність Джері Д. Вейцман, доктор філософії, психолог-практик із Сан-Франциско, розглядає у трьох можливих варіантах.

У першому варіанті, одні відносини є головними, тобто в постійну пару можуть залучатись додаткові партнери задля отримання додаткових радостей та внесення нових емоцій в стосунки. У такому варіанті постійний партнер отримує більше уваги, у той час як інші залишаються тимчасовими. У другому випадку, кожен з партнерів є рівнозначним, і його вага у стосунках так само рівна. Третій варіант «полі-сім'я», що схоже за визначенням до «шведська сім'я» - коли усі партнери проводять час разом, а добробут та щастя кожного учасника є важливим пріоритетом.

Цікаво відзначити юридичну сторону таких стосунків. Посилаючись на матеріал одного з українських онлайн-медіа «Українська правда. Життя», юристки Христина Кіт та Соломія Калинів відзначають, що в правовому полі такі союзи неможливі.

«Стаття 25 Сімейного кодексу України передбачає одношлюбність. Тому на поліаморні пари, не поширюються норми сімейного законодавства у частині поділу майна, встановлення фактичних шлюбних відносин тощо». Христина зазначає, що у справах пов'язаних із набуттям майна такими парами, можна застосовувати норми Цивільного кодексу України, які регулюють питання поділу майна між співвласниками, але у цьому випадку кожна особа повинна бути записана, як співвласник набутого майна. Автоматичними спадкоємцями, як подружжя чи члени сім'ї, поліамори не будуть.

«Чинне цивільне законодавство передбачає, що спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Якщо фізична особа склала заповіт, таким чином розпорядившись своєю власністю на випадок смерті, і не скасувала його, то у разі її смерті спадкування здійснюється за заповітом», -- це зазначає Соломія.

Ще один варіант стосунків – вільні стосунки, де зрада не передбачається у традиційному її розумінні. Однак, поліаморія та вільні стосунки – не тотожні поняття. Ще раз зазначимо, що поліаморія припускає варіант відсутності єдиної

конструкції, там завше більше двох партнерів в єдиній зв'язці, у той час як вільні стосунки або відкритий шлюб має лише одну головну пару, все інше – другорядне.

Вільні стосунки – це вид взаємин, учасники яких хочуть бути разом, однак при цьому погоджуються на немоногамні відносини. Таким чином, учасники вільних стосунків допускають романтичні, сексуальні або інші відносини з третіми особами.

Проміскуїтет (від лат. «promiscuus» — змішаний, спільний) – невпорядковані статеві відносини. Термін «проміскуїтет» був уведений у вжиток у ХІХ столітті для позначення вільних сексуальних стосунків у первісному суспільстві, коли люди не були обмеженими ніякими соціальними нормами [38]. Проміскуїтет розглядається як гіпотетична стадія статевих відносин, що передувала виникненню шлюбу та родини. Сьогодні термін «проміскуїтет» також вживається для позначення безладних статевих зв'язків із багатьма партнерами та партнершами. Варто згадати про первісні общини. Можна подумати, що первісні люди, зважаючи на свій еволюційний розвиток, наврядчи мали високу мораль, здійснювали численні статеві акти з різними людьми. Однак, стало відомо, що у первісних общинах не існувало хаотичного статевого життя, шлюбів або ж постійних партнерів. Наші предки чітко застосовували свої інстинкти, які застерігали їх від хаотичного сексу, бо це могло призвести до зараження, а в подальшому – до смерті.

Є знані випадки серед відомих людей, які жили за правилами «вільних стосунків». Зокрема, Олександр Блок та Любов Менделєєва, у яких чоловік через високі почуття до Любові, як до Музи не розглядав її в романтичному сенсі. Натомість мав статеві зв'язки з іншими жінками та навіть дітей поза шлюбом, як власне і Любов. Однак, це не завадило їм прожити в шлюбі 23 роки. Вони обидва прийняли правила вільних стосунків.

Жан-Поль Сартр та Симона де Бовуар. Найекстравагантніша пара бомонду, яка вражала екзотичним баченням романтичних стосунків. Відома прихильниця фемінного руху, викладачка філософії Сімона де Бовуар та

письменник Жан-Поль Сартр були надзвичайно різними. Замість обручки – «Маніфест кохання», бути разом, однак залишатись вільними. Вони мали стосунки на стороні та при цьому залишались разом та навіть поховані поруч. У них не було весілля та дітей, вони навіть не мали спільного будинку, жили в готелях на різних поверхах. Окрім того, вони мали повну свободу, зокрема в романтичних та сексуальних сферах. Першим, хто скористався привілеєм їхнього шлюбу був Жан-Поль Сартр. Тут не відбулось без участі представниць українського жіноцтва, які відіграли важливу роль у сімейному житті цієї пари. Письменник закохався у колишню студентку Сімони – киянку Ольгу Козакевич. Ольга стала не просто коханкою, а й членом так званої сім'ї, яка давала чоловіку відчуття радості. Вона потрапила в сімейне коло, яке об'єднувалось не лише через почуття, а й схожі погляди у філософії. Ольга сподобалась і самій Сімоні, однак жінка згодом знайшла нового коханця. Цікавий факт, що коханець – Жак-Лоран Босс незабаром стане чоловіком Ольги. На цьому історія не завершилась, адже невдовзі Жан-Поль Сартр закохається в молодшу сестру Ольги – Ванду, яка довгий період часу не підпускала філософа до себе.

Попри всі любовні перипетії, Ольга та Ванда залишались у колі найдорожчих людей двох філософів, навіть коли вже мали власні сім'ї. Сімона і Сартр своєму маніфесту так і не зрадили, адже так ніколи й не одружились, але зберігали свою «специфічну» вірність один одному.

Отже, впродовж тривалого часу існувала гендерна дискримінація у питанні зради. Суспільство виправдовувало сексуальні потреби чоловіків, незалежно від того одружений чи ні, він мав забезпечувати для себе підтримку тілесного та душевного здоров'я, однак на противагу цьому жіноча зрада вважалась неприпустимою. Якщо заміжня жінка зраджувала, то навіть церква, яка була налаштована на збереження шлюбів, дозволяла розлучення. Найгірше, що жінка не могла вийти заміж вдруге та діти з нею залишались не завжди. В Англії в другій половина XIX століття жінка не могла отримати розлучення, якщо її чоловік займався перелюбом. Шлюб розривався, коли чоловік був

двоєжонцем, мав родинні статеві звязки, залишав дружину без поважної причини більш ніж на два роки та жорстоко ставився до неї.

Минули століття, однак подвійні стандарти і досі накладають гендерне клеймо. Мусимо зазначити, що сучасні чоловіки сприймають чоловічу зраду більш позитивно, на відміну від жіночої, адже чоловічий перелюб прийнятний на їхню думку, у той час як жіноча зрада вважається причиною розпаду шлюбного союзу. Фактори, що спричиняють мають психологічне підґрунтя. Сексуальна зрада може бути як в деструктивних так і в гармонійних союзах. Однак, є додаткові фактори, котрі можуть підштовхнути на зраду. Це досвід дошлюбних стосунків, вік людини, його сексуальна орієнтація, вплив соціуму, соціальна незрілість, малодушність, емоційна лабільність, низька самооцінка та нестійка життєва позиція.

Причина зради – самотність у шлюбі. Через нерозуміння близької людини, ігнорування потреби в коханні, змушує іншого партнера шукати вирішення проблеми за межами звичних стосунків. Жінка нерідко, дізнаючись про зраду, намагається зберегти родину, оскільки зізнання в тому, що ти самотній підштовхує на думку, що ти особистісно та соціально неблагонадійний. Це стереотипи, котрі нав'язані ще з Радянського Союзу. Ще з часів «совка» був створений образ «берегині», щоб стимулювати народжуваність та промислову відбудову Союзу. Радянська жінка мала встигнути все: і робота, і діти, і освіта, і побут, і краса, і соціальна залученість, і натхнення для чоловіка. Загнані, замучені жінки не зважали на втому та знесиленість, виконуючи програму «берегині», адже так було прийнято. Чоловік же у свою чергу мав розбудовувати процвітаючий Союз, не зважаючи на дітей та їхнє виховання. Звісно місце мало і зрада, оскільки радянська система не пропагувала здорову модель стосунків чоловік-жінка, натомість основна мета – виховувати сім'ї, які поважають систему, а не одне одного. Наслідки відгукуються і в пострадянському просторі, оскільки радянська система заклала наратив про «аморальну поведінку» та не навчило суспільство розуміти свою сексуальність та поважати сексуальність інших.

Відсутність статевого виховання призвела до того, що люди займались сексом, однак не розуміли систему статевих органів, боялись промовити їх вголос. Культура сексу виявлялась як щось огидне, сороміцьке, вульгарне та саркастично-смішне. Люди не усвідомлювали своїх бажань. Ті, хто утримувались від зрад, мали або щирі почуття до партнера або боялись покарання радянської системи.

1.2. Фольклор як «дзеркало» суспільних явищ.

Фольклор — одна з найтриваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу, тісно пов'язана з народним побутом (як окремою системою), з літературою (яка, зрештою, витворилась з фольклору і зберігає з ним тісний зв'язок на всіх етапах свого розвитку) та ін. Дослідження фольклорних матеріалів дозволяє нам більш цілісно усвідомити всі суспільні явища власного народу, віднайти пояснення і першопричини тих чи інших ментальних кодів і звичних моделей поведінки етносу.

Характер нації формується під впливом багатьох чинників, але одним з найпотужніших джерел для нього є пісенний фольклор. Як зазначає відомий фольклорист Ф. Колеса: «Український народ, обдарований вже від природи тонким музичним почуттям і незвичайною співолюбністю, виливає у музиці свою сердечну, з глибин душі пливучу сповідь» [12]. Саме сповідальність і щирість українських народних пісень дозволяють нам заглибитися у характери предків, їхні світоглядні уявлення, ставлення не лише до побуту, а й до сакральних явищ і систем.

Один з найбільших і найрозгалуженіших пластів українського фольклору є пісні з особистого та родинного життя. Можна стверджувати, що для пересічного українця найголовнішим у житті була сім'я, духовний зв'язок поколінь. Завдяки образам, метафорам, символічним історіям у текстах пісень висвітлюються найпотаємніші дрібниці і ситуації із побуту сім'ї. Незважаючи на хибні уявлення про «цнотливість» українців, у фольклорі дуже часто зустрічаються сюжети, пов'язані зі зрадою, перелюбом, дошлюбними стосунками. Ці явища у тодішньому соціумі викликали лише зневагу та обурення, але все ж таки були широко розповсюджені. Подружні стосунки для наших предків були насправді сакралізованим і важливим етапом життя. Але, як зазначалося вище, траплялися різні ситуації, що знайшли своє віддзеркалення у фольклорі.

Досліджуючи пісенну спадщину у літературознавчому контексті, важливим у першу чергу є сам текст та образні системи, закладені в нього.

Часто звичні тварини/предмети мають зовсім незвичну для нас конотацію. Наприклад, образ коня часто вживали у піснях в еротичному контексті і він уособлював чоловічу силу або чоловіка зокрема. Наприклад, у пісні з Полтавської області «На моєму ой подвір'ячку коня випасала...» зустрічаємо славнозвісний образ коня. Сама пісня про зраду коханого на відстані:

*«На моєму ой подвір'ячку коня, коня випасала,
З глибокої ой криниченьки коня, ой коня напувала //
Що кінь ірже, ой води не п'є, дорі.., доріженьку чує,
Десь мій милий, ой чорнобривий, з другою, ой з другою ночуйе» [25]*

У цьому уривку пісні кінь асоціюється не лише з чоловічим началом, а й виконує певну профетичну роль, оскільки символізує зв'язок коханої з коханим. Наступні рядки пісні – звертання до бога, що доволі часто зустрічається у народних піснях. Жінка вірить у його силу, тому просить справедливої розправи зі своїм коханим-зрадником:

*«Ой якщо він ой у дорозі, то по.., то поможи, Боже,
А якщо він ой у другої, скарай, ой скарай його, Боже.» [25]*

Загалом протягом усього тексту відчувається туга і певний розпач жінки, її гнітить думка про втрачене кохання і зраду:

*«Половина ой саду цвіте, поло.., половина в'яне,
Усі хлопці ой на вулиці, а мо.., ой а мого немає.» [25]*

Яскравий паралелізм із природними явищами є важливою ознакою українських народних пісень, він підкреслює нерозривний зв'язок людини і природи, увиразнює схожість та залежність одне від одного.

Також цікавими є пісні-діалоги, де чоловік і жінка з різних точок зору відкривають своє ставлення до того чи іншого явища, у нашому випадку – зради. Наступна пісня, яку ми хочемо розглянути з Черкаської області – «Чом ти, Галю, сумна ходиш, чом не чуть твоїх пісень». Тут ми бачимо цікавий і доволі розповсюджений прийом: говоріння не власним голосом, а голосом природи (тварини, рослини тощо). Фактично діалог відбувається між чоловіком

і жінкою, але жінка надає свій голос солов'ю, що є провідним образом у традиційному українському фольклорі:

«– Чом ти, Галю, сумна ходиш, чом не чуть твоїх пісень?

Ти ж, бувало, щебетала, як у саду соловей. //

– Соловейку малесенький, ти – пташина лісова.

Сядь на гілку, сядь на другу, передай мої слова...» [40]

Відчай і образа на коханого змушують дівчину вдаватися до прохання припинити їхні стосунки, позаяк вони її ранять:

«Не ходи, милий, до мене, не топчи зелений луг,

Не суши моє серденько, не люби моїх подруг» [40]

Як відомо, раніше культура побудови стосунків перед шлюбом полягала у спільних зібраннях хлопців і дівчат – українські вечорниці. Ці фактично ритуальні дійства з музикою, співами, танцями допомагали молоді визначитися із парою, обрати собі партнера не лише пізнавши ближче характер людини, а й фізично. Доволі розповсюдженим на вечорницях було явище «притули». Часто дівчата не до кінця розуміли увесь фізіологічний процес статевого акту, довірялися хлопцям, які їх зваблювали будь-якими шляхами, аби стався повноцінний акт. Хлопці могли практикувати це з різними обраницями, з боку соціуму це не переслідувалося, чого не скажеш про випадкові вагітності дівчат після таких вечорниць або просто втраченої цноти...

Тому очевидно, що для дівчини, зокрема, й у рядках вище згаданої пісні, було дуже образливим визнавати і бачити залицання свого коханого до подруг чи інших знайомих.

Наступні рядки – відповідь хлопця, де він ніби не відчуває жодної провини, а навпаки хвалиться перед дівчиною, що змусив її страждати:

«Де ходив зеленим гаєм, я топтав зелений луг,

Я сушив твоє серденько, полюбив одну з подруг...» [40]

Натомість відповідь дівчини втілює у собі українську жіночу силу і сміливість, витривалість і вміння протистояти будь-яким обставинам. Вона не

визнає себе у ролі жертви, а навпаки гордовито констатує факт колишньому коханому:

«Не ходи, милий, до мене, не вговорши ти мене.

Я не роза, не фіалка – не зів'яну без тебе.» [40]

Але не завжди трагедія зради у стосунках молодих людей так і лишалася для них трагедією втраченого кохання. У народних піснях віддзеркалені історії із так званим щасливим завершенням. Пісня з Чернігівщини «Що за місяць, що за ясний, що за ясна зоря...» відкриває нам цілу історію, за якою можна було би написати повість чи оповідання, проте всі ці емоції вміщені у 18 рядках. Як зазвичай, пісня починається коротким, але влучним описом часопростору, де відбуваються дії та рефлексії:

«Що за місяць, що за ясний, що за ясна зоря.

Що за милий безобразний: вечор прийде – н'ять нема. //

А на шостий він приходить да й говорить до мєня:

– Ти шукай собі другого, красівейшого, чим я.» [44]

Бачимо чесне звертання до дівчини і далі так само чесно хлопець каже причину свого імпульсивного рішення завершити стосунки:

«Ти шукай собі другого, красівейшого, чим я,

А я завтра із другою да й поїду до вінця...» [44]

Здавалося би, як має відповідати на таке дівчина: розпачливо, агресивно, розгублено? У цій пісні ми бачимо абсолютно виважену, холодну і мудру відповідь дівчини, яка не ставить жодну людину, навіть коханого, вище за себе:

«– Женись, женись, мій миленький, я й не дуже тороплюсь,

Якщо будеш вінчатися, прийду в церкву, подивлюсь...» [44]

Далі вона стримує слово і все ж таки приходить на весілля, ще раз доводить цим власну самоцінність і виграшну позицію у такій складній ситуації:

«От заходить дівчина в церкву да й стала коло стіни,

Облили козака сльози іще гірші, чим її. //

От заходить ніп у церкву да й питає молодця:

– Із котрою ж дівчиною ти підходиш до вінця? //

Чи з туюю дівчиною, що три годи прогуляв,

Чи з туюю ж дівчиною, що за рученьку держав?..» [44]

Ця картина у храмі дозволяє зрозуміти, що хлопець загнав самого себе у глухий кут, він має почуття до дівчини, з якою так довго зустрічався, але з неясних причин готовий взяти перед богом шлюб із тією, яку лише «за рученьку держав». Тут церква виступає певним місцем сили і справедливості, прозоріння. Як зазначалося вище, у народних піснях з особистого і родинного життя часто можна зустріти звернення до релігійних тем, бога, церкви тощо. Це служило для суспільства певним орієнтиром, прикладом істини, тому й у цій пісні саме храм і бог підштовхують козака на правильне рішення:

«– Не з туюю дівчиною, що за рученьку держав,

А з туюю ж дівчиною, що три года прогуляв. //

Розійдїтьсѧ, люди добрі, а ти, мила, йди сюда,

А тепер скажу по правді, що навік будеш моя.» [44]

Інша неймовірно цікава і доволі широко висвітлена тема у народній творчості – це саме подружні зради, зокрема з кумами. Загалом ця інституційна модель (кумівства) була дуже важливою в українському селі. Як зазначає відома етнологиня Ірина Ігнатенко: «Кумівство підсилювало соціальні зв'язки: це залучення похресників до сім'ї, роду, громади. Несло воно й економічну функцію: хресні матеріально підтримували похресників. Тобто мало велике значення як в громадському, так і особистому житті українців.» [6]

Також постійний зв'язок між сім'ями, гостини, різні свята, на які збиралися разом не могли впливати на міжособистісні стосунки кума й куми та навпаки. Це могло призвести до закоханості чи просто симпатії. Звісно, подібні стосунки не сприймалися ні церквою, ні соціумом, але все ж таки фізичний потяг і бажання відчутти щось нове з людиною доволі близькою не могли зупинити пересуди.

А народна творчість, у свою чергу, це все зафіксувала у піснях. Варто зауважити, що більшість таких пісень жартівливого і розважального характеру,

що ще раз підкреслює справжнє ставлення до цього явища, не затулене моралізаторськими догмами.

Одна з відомих жартівливих пісень про зраду чоловіка з кумою «Кури мої, кури, кури-шабатури». Ця жартівлива міні-історія показує ситуацію подружньої невірності і марних наміряних очікувань жінки стосовно чоловіка:

*«Кури мої, кури, кури-шабатури,
Якби мені чоловіка такої натури. //
Щоб горілочки не пив, цигарки не нюхав,
Чужих жінок не любив, одну мене слухав.» [16]*

Можливо, таке прагнення матріархату і викликало певний спротив у чоловіцтва, що провокувало перелюб і зраду, пияцтво тощо. Зрідка у подружніх парах зустрічалося гармонічне поєднання усіх чоловічих та жіночих сфер, що власне і призводило до різних ситуацій, де як чоловік, так і жінка, не цуралися розрадити себе тілесними і душевними втіхами «на стороні».

Повертаючись до пісні, далі за сюжетом бачимо наступну подію:

*«Приходить додому та весь у болоті,
Я питаю: «Де ти був?». Каже: «На роботі». //
Якби мені швидше вечора діждати,
Та й побіжу до куми новини визнавати.» [16]*

Як бачимо, чоловік каже наївну неправду жінці, а вона натомість чекає зустрічі з кумою, бо це, як зауважувалося вище, важливий соціальний і дружній важіль у житті дорослих одружених людей. Жінка вирушає у гості до куми і бачить шокуючу для неї картину:

*«Прибігаю до куми, глянула в віконце:
Сидить милий за столом, як яснеє сонце. //
Кума йому – чарку ще й курячу литку,
А я цього не стерпіла та й вибила шибку.» [16]*

Прикметним є те, що у самому тексті нам точно не вказують на факт зради, але у свідомості і дружини, і більшості представників традиційного суспільства

таке явище вечері чоловіка не вдома навряд чи можна назвати нормальним.

Відповідна реакція і у жінки:

«Прибігаю додому, наче заболіла,

Червоною хустиною голівку накрила. //

Питається чоловік: «Коли заболіла?»

– Коли в нашої куми шибка полетіла.» [16]

А далі перед слухачем/читачем розгортається суто жіноча розмова і ситуація. Жінка так само чекає ранку, аби швидше зустрітися з кумою, ось тільки наміри її трохи інакші, ніж увечері:

«Якби мені швидше раночку діждати,

Та й побіжу до куми новини визнавати. //

Прибігаю до куми, кума ще не вмита.

– А чого ж це в вас, кума, шибочка розбита? //

– Є у мене курка, курка полохлива,

Залетіла у вікно – шибочку розбила. //

– Буде, кума, курка часто залітати,

Якщо будете, кума, кума частувати.» [16]

Ось така жартівлива, але трохи прикра ситуація зі звичайного побутового життя українських селян. Найголовніше, що дві куми не пересварилися між собою, а обмінялися між собою саркастичними натяками. Тож можна вважати, що дві сім'ї збережені.

Розглядаючи різну пісенну творчість, стає звичним, що зраджують переважно чоловіки, але є немалий пласт фольклору, де звертають увагу саме на жіночу зраду у шлюбі. Очевидно, що це більш делікатне питання, зважаючи на можливі ризики вагітності тощо. Та й, як не дивно, чоловіків, що гуляли, соціум різними способами міг виправдовувати, а ось жінка вважалася таврованою і навіть небезпечною, позаяк може звести до розпусти й інших чоловіків.

Жартівлива пісня з Полтавщини «На городі – калинонька, на обніжку – бузина» висвітлює тему жіночої подружньої зради із кумом. Центральний образ-символ бузини, що пролягає повз усю пісню, доволі знаковий і

характерний для українського фольклору. Уявлення про цю рослину доволі суперечливі, хтось вважає її чагарником нечесті і магії, хтось навпаки наділяє її властивостями захисту від негативу. Але загалом це не проста рослина, так чи інакше, за уявленнями наших предків, пов'язана з потойбіччям і містикою. Так само, як і калина – сакральний символ в українській ментальності.

Можна вважати, що у цій конкретній пісні потяг до перелюбу спровокувала елементарна нудьга жінки, їй захотілося пригод:

*«На городі – калинонька, на обніжку – бузина,
Чоловік мій – у дорозі, десь поїхав та й нема. //
Чоловіка виглядаю та й не знаю звідкіля,
А я піду пошукаю свого кума Василя. //
Борозенкою йшла – заросилася,
Я і з кумом Василем та й зустрілася.» [24]*

Власне кум так само був радий зустрічі, усвідомлюючи, до чого це йде, і, як «справжній чоловік» взяв ініціативу у свої руки:

*«Ой кумцю моя, горілочка при мені,
Щоб ніхто нас не побачив, посідаєм в бузині. //
На обніжку в бузині сидить кумів двоє,
Напилися горілочки – веселі обоє. //
Напилися горілочки, стали щебетати,
Кума кума обнімає, давай цілувати.» [24]*

Як зазвичай буває і у фольклорі, і у житті, алкогольні напої слугують каталізатором вивільнення усіх прихованих інтенцій та емоцій. Під дією зеленого змія у людині прокидається хоробрість і відчайдушна жага пригод. Двоє кумів чинили перелюб і насолоджувалися одне одним у бузині, сподіваючись, що їх ніхто не помітить, але цього не сталося:

*«Як приїхав чоловік до своєї хати.
– Де ж це жінка, що нема? Та й пішов шукати. //
Ой пішов він лугом, потім перелугом.
Ой що ж за біда – колишеться бузина? //*

Підходить тихенько, підходить близенько.

Як загляне в бузину – кум цілує куму. //

Як загляне в бузину – затріщало віття,

Витяг кума за рукав, жінку – за плахиття.» [24]

Жартівлива історія закінчується відкритим фіналом... Нам лишається тільки здогадуватися, що було далі з горе-коханцями.

Отже, підбиваючи підсумки, варто зазначити, що фольклор справді є непересічним і одним з найголовніших джерел розуміння і дослідження не лише побуту українців, а й їхніх особливостей характерів та світобачення.

Зрада у фольклорі – тема ледь не центрова, оскільки нещасна любов, невірність, розчарування у коханні траплялися майже з кожною людиною. Усвідомлення сімейних цінностей і шлюбу у традиційній українській культурі найголовнішими на життєвому шляху людей спричиняє такий обшир тем і мотивів народних пісень з особистого і родинного життя.

Дослідивши кілька зразків пісенної творчості, можемо стверджувати, що про зраду співали по-різному: і в жартівливому тоні, і навпаки – трагічному.

Висновки до першого розділу

Отже, у першому розділі було розглянуто поняття «зрада», його історичні витоки та сприйняття у різні історичні періоди. Зокрема було згадано про інститут шлюбу, який на законодавчому рівні врегульовував шлюбні відносини, обмежував здійснення акту перелюбу та накладав відповідальність на кожного партнера у шлюбі. Розглянуто також окремі види стосунків, такі як: поліаморія, проміскуїтет, вільні стосунки, наведено приклади таких стосунків, де чоловіки та жінки перебувають в офіційному шлюбі, однак відкрито ведуть позашлюбне життя та народжують дітей.

Так як і будь-яке життєве явище, тема зради, перелюбу та нещасливого кохання яскраво викладена у народній творчості. Український фольклор з різних частин України подає нам пісні, присвячені темі перелюбу, що дає можливість більш детально поринути в той історичний період та дослідити приватне життя наших предків. Завдяки народній творчості можливо проаналізувати, які стосунки були між чоловіком і жінкою, у яких випадках траплялись перелюби, хто частіше зраджував та яке покарання отримував зрадник. Окрім того, які образи використовувались для передачі настроїв зраженого та зрадника, адже українська народна творчість славиться насиченістю та глибиною у висвітленні різних суспільних явищ, особливо приватного життя людей. Наприклад, можна побачити, що зрада була частіше із чоловічої сторони: у той час як жінка займалась господарством та вихованням дітей, чоловік міг загуляти із представницями соціально незахищених верств населення. Однак, жіноча зрада існувала також, це простежується у піснях, присвячених перелюбу серед кумів.

Загалом зрада завжди була присутня у людських життєвих перипетіях. Нещасливий шлюб, раннє заміжжя, зовнішні фактори, самотність у стосунках, потреба отримати новий спектр емоції та відчутти піднесення та відпочинок від сімейного побутового життя - це лише основні причини зрад. Примітно, що після зрад життя коханців не складається. Під час аналізу малої прози українських письменниць, що буде подано в наступному розділі ми

переконаємося, що герої, котрі вчинили перелюб рідко продовжують спільне сімейне життя. Як правило усе закінчується зовсім інакше.

Розділ 2

2.1. Мотив жіночої та чоловічої зрад у новелах Катерини Калитко.

Характерною рисою української літератури, створеної за останній час, визнається зображення дійсності не безпосередньо шляхом реалістичної оповіді, а за допомогою сюрреалістичного та фантастичного відображення дійсності. Прикладом такої літератури є збірка оповідань Катерини Калитко, кілька з яких розглянуто в статті. Катерина Калитко опублікувала книгу оповідань «Земля загублених, або маленькі страшні казки», яка перемогла в українському конкурсі «Книга року ВВС-2017». Теми, яких торкається Катерина Калитко, особливо актуальні нині, коли світ далекий від єдності та порозуміння [19].

Талановита українська авторка поетичних збірок та прозових творів, перекладачка, членкиня Національної спілки письменників України нерідко отримує почесні грамоти та відзнаки. Її збірка – це фантастичні, міфологічні та гостросоціальні оповідання, що розкривають нам не лише Україну, а й її мешканців. За словами Катерини Калитко, «це книжка про інакшість як даність, про іншування як процес». Збірка не лишилась непоміченою у суспільстві. [17]

Катерина Калитко представила запутану драматично-психологічну ситуацію дівчинки-сироти Лале, яку прийомні батьки ростили та виховували як хлопця, та яка, до того ж, не була схожа на інших жителів ізольованого в горах міста-фортеці, де вода «правила за велику цінність». Тільки після того, як «хлопцю» виповнилось дев'ять років, він зовсім випадково, коли друзі роздяглись, щоб викупатись в улоговині на скелі, яка після великої зливи перетворювалася на маленький став, усвідомлює себе дівчиною: *«І на противагу їм я — грудка тіста, що мліла в теплі, випростувала ніжні білі кінцівки, шукала округлостей, щоб їх відтворити, згладжувала гострі кути, набрякала заборонено м'яко, важніла обіцячкою ніжності»*. [10, 12]

Тіло Лале можливо і несло загрозу через постійні воєнні дії, однак нав'язане відчуття маскулінності значно більше тиснуло на дівчину. Лале постійно відчувала, що вона інша, не лише через її інакшу зовнішність, але ця

Іншість була всередині неї, як разючий дисонанс між тим, ким вона є насправді та ким вона змушена бути.

Проте прийомні батьки вдають, ніби не помічають, що «я-він» перетворилося на «я-вона». Члени незвичайної родини продовжують працювати та поводитись так, ніби їх «цілком влаштовує життя без майбутнього». Через батьків її життя стає неможливим, вона страждає, що не може бути повноцінною, не вміє висловити свої почуття природньо: *«Дивне було відчуття: як хлопець, я мав би знайти й собі наречену, але насправді мріяла стати нареченою сама, хоч і не вміла цього висловити».* [10,13]

«Моє тіло не слухалося нікого, воно невблаганно дорослішало, розсувало пошитий матір'ю одяг, ніби листя бруньку, груди вперто хотіли, щоб їх помітили, стегна й сідниці округлювалися, змінювалася постава, хода робилася до смішного плавною, геть не хлопчачою.» [10,14]

Коли вороги беруть в облогу фортецю, дівчина, яка не може дати собі ради і відчуває себе як «нетутешня», закохується у воєноначальника-чужинця Латіфа, що бачить у ній жінку, хоча і не відразу: *«Хлопче! І тут я нарешті розридалася. Він не мусив, не мусив такого казати! Я зривала із себе одяг так, наче він горів і пік мені шкіру. Нічого не могла відповісти, коли він запитував, що я роблю, захилялася риданням і дерла на собі тканину, поки не скинула все до останнього клаття, до останньої нитки».* [10,24]

Тут відбувається кінцеве розуміння Лале себе як жінки: у момент, коли вона вперше відчуває любов до ворога-загарбника Латіфа. Він єдиний, хто розгледів її як жінку, усвідомив сутність її внутрішнього конфлікту (*«Яка ж ти дивна, Лале. Ніби не вмієш бути тим, ким є».* *Ти жінка, Лале, — тамуючи новий подив, повторив Латіф. — Жінка, жінка.* [10,29]), навчив бути тою, ким вона є насправді: *«Навіть не уявляла, що я така глибока, глибша за наші священні колодязі, глибока, як Кам'яне Око».* Простір моря стає надією на щасливе майбутнє коханих: *«Якщо тобі хтось скаже, що море – це велика вода, не вір йому. Море – це насправді чарівне скло, яке збільшує все, що ти маєш».*[10,27 с.]

Молода жінка відтворює життєвий шлях своєї рідної матері, однак мужній та благородний воєноначальник не гвалтує її, вона віддається йому за згодою. Це протест проти прийомних батьків, жителів міста, котрі перетворили її життя на жах, який був для неї власною в'язницею.

Вона допомагає ворога увійти в місто та взяти його. Благородний Латіф, дослухаючись до своєї коханої, відпустив жителів міста без жертв.

Вода намагається прив'язати до кам'яного простору закоханих, однак Лале дякує їй за цінну нагоду разом із Латіфом відчутти безпеку та знайдений притулок, Землю Загублених: *«Жила, утворившись із води, і – і всупереч їй. Якби не ця, земна і тутешня, тепер отруєна і ненависна, яка мене виростила, я не мала би що запропонувати Латіфові. Я обміняла себе на неї, викупила себе за воду й зреклася її»*. [10,33] Лале зраджує своїм землякам, прийомним батькам та обирає інший шлях, де її приймають такою, як вона є. Адже вона усвідомлює, що її нетутешні очі, вкотре нагадували б містянам, що на ній відбиток загарбників і вона не побудувала б щасливе життя поруч з ними. Латіф стає тим рятувальним жилетом, який витягує її з середовища нерозуміння та осуду.

Надалі Лале та Латіф збираються, не спиняючись, «йти до самого моря». На цьому оповідання «Вода» завершується, однак наступне - **«Вітер у порожній очниці»** стає своєрідним продовженням цієї історії. Оповідь ведеться від військового побратима, близького друга Латіфа Ердаля, який постає на початку оповідання одним із черепів вбитих військових. Латіф та Ердаль – сироти, які зростали разом, однак відмінність, яка була між ними – це те, що Латіф чітко пам'ятав своє минуле, а от Ердаль, який легко міг віднайти свою родину, не пам'ятав нічого. Він гарно пам'ятає лише одну батькову фразу: *«не бути зрадником — це бути вірним»*. З нею я й жив, забувши усе, крім потреби вірності». [10,52 с.]

Отже, два юнака зростають разом, Ердаль змалечку призваний бути покірним вирішує таким і залишатись: *«Я покірно й старанно забував те, що наказали забути, пам'ятав те, що веліли пам'ятати. І ще я вирішив бути*

вірним Латіфові, моєму найкращому другу, який захищав мене від побоїв і насмішок..», «Я заздрив йому, але залишався вірним і покірним, готовим стати свідком його тріумфу та оспівати його у віршах.» [10,55 с.]

На початку оповіді читач може простежити дружні почуття одного товариша до іншого. Однак згодом це переростає у щось більше, проте невзаємне. Твір пронизаний наративом гомосексуальності, що базувалось не так на сексуальних вимірах, як на чуттєвості. [10,55 с.]

Ця прив'язаність була глибокою та вірною, адже Латіф захищав та завжди підтримував Ердалю. Хлопець згадує щасливий момент, коли вони пізнавали один одного тілесно: *«Я любив, коли нас водили в лазню. Там дозволялося гомоніти, борюкатися, реготати донесхочу, і ми ніколи не стежили, наскільки невинні були наші доторки. Одного разу сталося диво: нас із Латіфом просто забули в лазні, тільки нас двох у великій напівтемній залі. Повернулися по нас лише за годину. Ми лежали поруч і вдавали, що спимо. Колись я не розумів, як вони двоє — Бог та Латіф — це дозволили. Тепер знаю: кожній людині в цьому житті буде подаровано хоч трохи щастя. Бодай один день. То був мій.» [10,56]*

З цього моменту ми розуміємо, що відчуття були не настільки ж невзаємним, інакше як Латіф відкрився б Ердалю з цієї сторони?

По завершенню навчання юнаки дарують один одному духовно вартісні подарунки для кожного з них. Ердалю відчуває себе певною мірою засоромленим, не відважується прямо дивитись у вічі Латіфу, водночас як той здавалось викинув той момент з пам'яті.

«Коли ми закінчували навчання, я подарував Латіфові багато оздоблену книгу про соколине полювання, але не наважився глянути в очі, вручаючи її, навіть коли наші руки доторкнулися. Латіф подарував мені срібний пояс, і сам підперезав мене, і всміхнувся, глянувши просто в очі. Я любив книжки, він любив срібло, ми витратили на подарунки усі наші скупі заощадження, і після того я волів думати, що ми таки мовчки обмінялися часточками любовей». [10,56]

Відразу ж Ердалю роздумує над поняттям любов: *«Любов не знає обмежень форми, у яку нас поміщено, часто думав я згодом. Вона просто не*

зауважує цієї форми, одразу наче проникає всередину і лише самою невидимою для ока суттю речей та явищ.» [10,56]

Після того, як Ердаль випадково дізнається, що Латіф, з яким він довгий період часу не зустрічався, повернувся до міста, він вирішує негайно зустрітись з ним, однак те, що він бачить його неприємно вражає: Латіф розмовляє з іншим «хлопцем» (Лале, як відомо з аналізу попереднього оповідання). Головного героя дуже вразило побачене, він відчув розчарування, гнів та ревність: *«Цілісіньку ніч у грудях моїх кипіло розпечене олово, на ранок залишивши в них роз'ятрену діру».* [10,61]

Коли чоловіків відправили разом працювати у провінційне місто, Ердаль відчув, що ставлення Латіфа до нього змінилось. У той час як Ердаль виношував до нього романтичні почуття, Латіф вже забув про друга.

Головний герой ревнував Латіфа, особливо коли поряд була Лале: *«Так, звісно, кілька разів хлопець виносив із шатра й подавав Латіфові шаблю, ніс за ним рукавиці з рудої шкіри, зосереджено перевіряв підпругу на його коні, а коли Латіф умощувався в сідлі, поправляв йому ноги в стременах, якими брудними не були б його чоботи, поправляв із дуже жіночою лагідною дбайливістю. Я ще не бачив подібної зухвалості й задихався від обурення. Почав підозрювати його в усіх гріхах і навіть, каюся, стежив за ним».* [10,61] Лале – ворог для Ердаля, яка нахабно забрала його друга. Ердаль дратувався навіть тоді, коли Латіф дозволяв торкатись його сокола, що було не дозволено навіть головному герою: *«Одного разу я зазирнув у їхнє шатро і побачив, як хлопець годує з рук улюбленого Латіфівого сокола, знімаючи з нього шкіряну шапочку, чого не дозволялося робити нікому. Ревнощі не вкололи мене, а штрикнули гострим ножем»* [10,62]

Підтвердженням того, що в юності між чоловіками був інтимний зв'язок та вони були близькими свідчить спогад Ердаля: *«Очі в нього (тут – Лале) були масні, коли він, завершуючи вечір, поклав руку хлопцеві на крижі, підштовхнув його до шатра. Я майже ніколи не бачив у нього такого погляду. Лише раз, давно».* [10,63]

Кульмінаційний момент стає досить трагічним для кожного героя. Латіф змагається з командиром кінноти за Лале. Ердаль, намагаючись припинити бій, вбиває Лале, у той момент усвідомивши, що це жінка. Після цього шляхи чоловіків розходяться. Ердаль створює сім'ю, однак про його родинні стосунки не сказано майже нічого. Можливо головний герой, аби уникнути осуду суспільства, одружується та веде «нормальне» життя. Латіф, на жаль, божеволіє від втрати коханої, замовляє срібну статую, що вкрай схожа на Лале та цей факт засмучує Ердаля – він досі відчуває в ній суперницю за почуття Латіфа.

«Якщо я спав – незмінно снилися жахіття. Срібний ідол, якого плекав Латіф, оте погруддя набувало продовження – тіла, вигнутого, як лук, назавжди зведеного судомою, і в цій моторошній позі наближалося до його ліжка, схилялося над ним, по-зміїному вигинаючи шию, і тягнулося губами до його лиця. Я прокидався із криком, у сусідній спальні прокидалася дружина, заходила до мене поцікавитися самопочуттям і запропонувати заспокійливу трав'яну настоянку, але потім це втомило її». [10,74]

Кінець оповідання повертає нас до початку твору: Ердаля страчують та ми пригадуємо, що він постає перед нам в образі черепа.

На думку головного героя, Латіф зрадив їхні особливі почуття, він звісно звинувачує в цьому Лале, однак підсвідомо Ердаль розумів, що то були сильні та взаємні почуття, і Латіф обрав не його.

Кохання рідко диктує людині як правильно вчиняти. Чоловік, що обирає жінку не за почуттям, а за зручністю обставин та відсутності вибору, або ж справді жінки, яку кохає, рідко залишається щасливим. У новелі **«Мартин»** Катерини Калитко, з збірки «Земля загублених» головний герой опиняється саме в такій ситуації.

Оповідь ведеться від Мартина, який на інвалідному візку дивиться на схили гір та море. Галка – його друга половина, з якою вони перетнули кордон та зовсім нещодавно пообідали. Галка захоплено спілкувалась з мартином («чоловіком з фемінними рисами», як зазначає головний герой) та це справило неприємне враження на Мартина. По сюжету Галка відправилась на

«побачення» з мартиним, якому герой надає гостре визначення: *«Мартинами таких типів називають через те, що вони супроводжують і зустрічають найрізноманітніші пасажирські плавзасоби, що пересуваються в тутешніх теплих морях, юрмляться, канючать і підбирають довкола них жінок, як звичайні мартини — об'їдки»* [10,79]. З оповіді ми розуміємо, що Галка дуже схожа на колишню кохану героя, яка зіпсувала йому життя.

Герой повертається у спогади, які викладають його життєвий шлях як мозаїку. Чотири друга, тісна збита компанія – *«Геркулес, Бодя, Мишаня і він»*. Мартин закохався в молодшу Геркулесову сестру, яку звали Ліка, і яка пружній ході та впевненості заповнила серце сором'язливого хлопця: *«Він дивився на Ліку, Ліка на нього, йому паморочилося, світ кружляв навколо, здавався прекрасним і сповненим щасливих шансів»*. [10,81]

Ліці він чомусь не сподобався, вона *«жбурнула тарілку йому в голову»* та не спілкувалась з ним. Однак кохання Мартина була сильним, тому він вирішив зрозуміти, що відбувається. Йому це не вдалось.

З часом подружки Ліки почали зустрічатись з друзями Мартина, а одна з них – Олена поклала око на нього самого. Ліка активно намагалась їх звести, що не могло не обурити головного героя. З Оленою на початку теж нічого не складається, проте свого часу вона теж відіграє важливу роль у житті героя. Агнешка – типаж Ліки, що так боляче різонує по серцю Мартина, стала наступною в його любовному списку. З нею теж не склалось: коли Мартин пішов на військову службу: *«Агнешка написала єдиного листа, надіслала фото, побажала успішної служби й замовкла»*. [10,84]

Натомість з'являється ображена Олена, яка регулярно пише хлопцю та надсилає фото. Коли він до неї приїхав на вісімнадцятиріччя, вони вперше зайнялись коханням: *«Вона покликала його в ліжко того ж святкового вечора, дуже просто і природно, не кокетуючи, не набиваючи собі ціни. Вона була в нього першою, а він у неї — ні.»* [10,86]

Згодом Олена повідомляє, що вагітна і вони починають готуватись до весілля. Одного разу, коли він вже подав документи на кафедру військового

перекладу та спеціальної мовної підготовки, він зустрічає Ліку, з якою вони починають спілкуватись. Ця зустріч стала роковою, адже Ліці шкода, що він одружується.

Він зраджує вагітну Олену, проводить незабутню ніч з Лікою: *«Він боявся, що не зможе, що протяг оселився в кістках після семи років чекання, але вони кохалися так, ніби знали одне одного одвіку, потім разом провалювалися у забуття, але Ліка будила його шість разів за ніч і щоразу виснажувала, ніби востаннє».* [10,87]

Він нічого не озвучує Олені про зраду, Ліка поставила ультиматум, що це було вперше та востаннє, тому за два місяці весілля відбувається. За місяць і чотири дні народжуються дівчатка-двійнята, здорові та красиві.

Однак, у випадку головного героя зрада виявилась не лише з його боку: *«У ті нетривалі періоди, що він бував удома, завжди найперше чудувався з того, як ростуть дівчатка. Потім — як невловимо, але незворотно змінюється дружина. Йому знадобилося багато часу, аби збагнути, що юнацький приятель Олени, про якого вона розповідала веселі бувальщини ще задовго до шлюбу, був тоді й продовжував зараз бути для неї чимось більшим. Що малі ростуть не схожими на нього. Але йому і на гадку не спало вимагати ДНК-експертизи абощо. Він любив своїх доньок, вони були його.»* [10,88]

Насправді в героя не було відчутне розчарування або злості на свою дружину. Очевидно, що він її не кохав, а був разом з нею за збігом життєвих обставин та відмовою Ліки, його справжнього, але такого складного кохання.

Ліка постійно з'являлась на горизонті, вона жила неподалік і досі не вийшла заміж. Після побачень проведених з нею, Мартин кожного разу намагався йти до дружини з розмовою про розлучення. Олена дуже ревнувала, влаштовувала скандали з пустого: *«Олена усе розуміла, зустрічала його лайкою, щодня намагалася роздмухувати бодай маленький скандал, роблячи перебування вдома геть нестерпним».* [10,89]

Врешті решт він переїжджає на зйомну квартиру, бере на вихідних дітей та з нетерпінням чекав на прихід Ліки: *«Іноді його холостяцький барліг*

осяювала своїми візитами Ліка, і тоді їм було так добре, як у ту фантастичну ніч на злиденному півдні. Кілька разів вона заводила мову про втечу з ним, і завжди ці історії були настільки ж прекрасні, наскільки й фантастичні. Батько Ліки, чий вічно препаскудний настрій був одним із наслідків ліквідації аварії на ЧАЕС, вимагав від неї покласти край цим «злочинним» стосункам, погрожував, що припинить її утримувати, мовляв, здохне сама зі своєю вчительською ставкою й багатодітним коханцем, і це додавало їхнім зустрічам гостроти та гіркот». [10,90]

Раптом Ліка зникла, не залишивши по собі і сліду. Мартин був розгублений, намагався навіть повернутись до дружини, однак за кілька років вони остаточно пішли різними шляхами.

Авторка описує багаторічний військовий досвід Мартина, його надскладні та небезпечні воєнні операції, які в кінцевому результаті забрали в нього ноги та посадили на інвалідний візок. Власне, завдяки цим обставинам він зустрічає Галку, про яку велась мова на початку оповідання. Коли Галка з'явилася на порозі палати, його першою думкою було: *«Ліка повернулася! Вже потім побачив, що ні — значно молодша і припадає на праву ногу»*. [10,93]

Галка справді кохала його, допомагала йому та підтримувала: *«Галка любила його, підстаркуватого й безногого, у цьому він не мав жодного сумніву, хоч і намагався удавано сердито, а насправді із зачаєним жахом, прогнати її, аби не псувала собі життя»*. Галка про це відгукувалась з такою ж відданістю та любов'ю: *«Він був єдиним, кого вона прийняла повністю, як приймають дитину, ніби огорнула собою. Навіть не думала, що в неї може бути таке з котримсь чоловіком»*. [10,93]

Коли вони відправились до моря, на відміну від думок Мартина, який вбачав у невинній розмові з «південним жиголо» зраду Галки, жінка ж просто хотіла довести, що вона бодай трохи приваблива і заслуговує на чоловічу увагу та довести Мартину, що вона вірить у себе. Однак для Мартина це був як червоний прапор, загострився посттравматичний синдром і він відразу вирішив покінчити життя самогубством. Проте, Галка йому цього не дозволила.

Оповідання завершується тим, що жінка встигає зловити коханого та вони обоє, відчуваючи власні страждання, плачуть в обіймах: *«Мартин викочується з нього (пр. – інвалідного візка), і вона накриває його своїм тілом. Обоє безгучно плачуть»* [10,97]

Варто зауважити як головний герой реагує на зраду і різні періоди життя. Коли зрадила Олена, він не відчував нічого, бо він її не кохав. Коли Галка зустрілась з мартиним, йому було боляче та неприємно. Єдине, що ми ніколи не дізнаємось, як склалась би доля, якщо він мав серйозні стосунки з Лікою та вона його б зрадила?

Ще одне оповідання від Катерини Калитко, котре підбурює нас до роздумів над питанням кохання та зрада – твір **«Море нас поглинуло»**.

Образ води у збірці Катерини Калитко має сакральне значення. В одному вона відіграє роль помічниці у власні ідентифікації героя, в іншому – шлях до визволення, у *«Море нас поглинуло»* - місцем смерті та горя.

Оповідь розпочинається з мертвого чоловіка на березі річки. До такого явища звикли мешканці, тому особливо не реагують. Проте, троє чоловіків згадують про жінку на ім'я Каштана, яка дивує своєю загадковістю та відокремленістю.

Зачудована, загадкова жінка, що обрала шлях вічної коханки, тримає над собою ореол таємничості та мовчання: *«Каштана, привезена сюди коханцем, жила на їхньому березі так довго, що зуміла заволодіти мріями ледь не кожного місцевого хлопця, нині вже чоловіка, і затрималася по смерті аж настільки, щоб забрати не одне чоловіче життя»*. [10,120]

Усі знають, що вона має впливового коханця, який створив для неї тепличні умови, відгородивши її від світу високим парканом та охороною. Цікаво відзначити, що у мешканців не виникає думок засуджувати жінку, вони лише споглядають за цим як за екзотичною дивиною, з часом звикаючи. Кожна людина, дбаючи лише про свій добробут, наврядчи залишає багато місця для думок про загадкову жінку.

«Коштанин коханець робив стрімку кар'єру в соціалістичному управлінському апараті. Бозна-де взяв її таку, із довжелезним чорним волоссям, зі шкірою з оливковим, геть зміїним відливом, із чорними очима на півобличчя. Купив стару капітанську віллу зі столітнім виплеканим садом, привіз і оселив тут дівчину, коли ще сам був молодим, струнким і кучерявим секретарем парторганізації; продовжував щомісяця навідувати її вже огрядним сивочолим міністром; згодом — усе рідше — потворно товстим, лисим, дратівливим диктатором. Він змінювався, а Коштана лишалася такою ж, як у день приїзду.» [10,122]

Дружини місцевих жителів начебто приймали, однак завбачливо попереджували своїх чоловіків: *«І візити вождя інкогніто їх теж не дивували — він же передовсім чоловік, перемовлялися на кухнях господині, готуючи родинну вечерю, не забуваючи пообіцяти своїм благовірним відтяти під корінь їхнє багатство, якщо ті спробують повторити подвиги героя-коханця».* [10,120]

Коштана була дивною, ні з ким не розмовляла, не з'являлась в публічних місцях. Ніхто не був певен, що вона взагалі вміє розмовляти. На одному із свят, Коштана вкрай здивувала присутніх. Вона з'явилась простоволоса, у довгій сукні та прикрасила вінком статую Пречистої Діви. Усі були під глибоким враженням, Коштана вибивалась із повсякденного життя людей, була незрозуміла нікому. Попри те, що вона з'являлась на людях лише один раз на рік її ненавиділи і жадали, обговорювали та засинали з думками про неї: *«...щоразу з'являлася Коштана, повторювала свій химерний ритуал і знову зникала. Це був єдиний за цілий рік її вихід до людей, і жодного разу вона так і не промовила ані слова. Ревні вірянки, позбавлені честі квітчати Діву Марію, ремствували у себе вдома, за зачиненими дверми, кляли Коштану і навчали доньок ненавидіти її, проте мовчали, зустрічаючи на вулиці священника. Хлопці виростали й ставали чоловіками, мріючи про Коштану, одружувалися, продовжуючи жадати Коштану, і лягали зі своїми жінками, уявляючи Коштану»* [10,123]

У той день *«висока мокра жінка, обліплена сукнею, ніби антична скульптура, які він розглядав на картинках у книжках»* сильно вразила малого допитливого Андрія. Він пішов за нею та з тих пір в Андрія та Коштани зав'язались дружні відносини під час яких Андрій розповідав про своє життя: *«Відтоді — десять років поспіль, щоліта, день у день — Андрей стояв під огорожею старого саду і виповідав Коштани усе, що жило в нього у голові»* [10,125]

Коштана, котрій було притаманне мовчання, слухала його з цікавістю: *«Коштана слухала завжди однаково — з лагідною цікавістю, легкою усмішкою, стоячи й спираючись плечем на огорожу або сидячи на траві та обіймаючи коліна; наприкінці оповіді завжди простягала руку крізь ґрати, ніжно гладила по щоці й клала в долоню невеличкий подарунок»* [10,125]

Андрій став підлітком, який вже навідувався через день, а не щодня, Владлен, старий коханець, що захопився хортами та дуже рідко приїжджав до Коштани – усе це накладало відбиток. (*«Розриватися між псами й Коштаною ставало дедалі важче, він боявся перевозити хортів у середземноморський клімат, а Коштану — в холодніші широти, де тримав псів»*) [10,126])

Жінка страждала на самоті. Ще варто зазначити, що стосунки з Владленом - це не короткотривалу зрада, а постійні стосунки, де чоловік отримує лише емоції та сексуальні відносини. Примітно, що за такі довготривалі стосунки Коштана так і не народила дитину.

Коли з'являється Андрій читач проглядає тут суто відносини "мати-дитина", однак за плином часу ми ми розуміємо, що почуття романтичні. Який цікавий оксюморон Коштана зраджує коханцю з коханцем. Що вона відчуває? Туга, самотність, безпорадність, у той же час жіноча унікальність та глибина. Що штовхало її обирати завчасно програшні стосунки, де вона жертва, друга жінка?

Отже, після десяти років, коли Андрій став молодим спортивним юнаком, котрий приїхав до Коштани і рвучким рухом заліз до неї через паркан.

Між собою переговорюються місцеві чоловіки, які з плином часу згадують цю історію, тому Іво – один із них, стверджує, що в той день вони кохались:

«Бачив у провіт, як він повільно розстібає їй сукню на спині й веде по оголеній шкiрі гілочкою білого олеандра. А вона вигинається, вигинається... Я тоді ледве вголос не закричав: що ви робите, люди добрі, що ви робите, це ж отрута! Коли ж вона повернулася, я побачив її обличчя... а вона Андрея цілує, а тоді він знову заходить ззаду і скидає з неї ту сукню.....Груди у неї засяли, ніби коштовні камені». [10,127]

Тоді вперше і востаннє люди почули голос Коштани. Отже, надалі відбувалась патова ситуація: до коханців приїхав інший коханець Владлен, який зловив їх на «гарячому». Андрію пообіцяв великі гори достатку та успішну кар'єру. Хлопець зник, не сперечаючись, більше його ніхто не бачив. З Коштеляною була гірша розправа. Багатолітній коханець віддав її на ніч до собак: *«Кажуть, вони там у концтаборах любили такі дослідни ставити, спарювати жінок із різними тваринами». [10,128]*

Після того Коштана пішла у воду, і з тих пір її ніхто не бачив: *«Вона просто йшла, йшла, поки не зникла під водою, і вже не повернулася більше. І Владан із хортами зник» [10,129]*

З тих пір ходили різні легенди, здогадки про Коштану, Андрія та Владлена. Однак те, що Коштана мала незвичні магічні сили мешканці були певні:

«Храмового свята більше ніколи не відзначали так гучно. І раптом на день смерті Коштани, щорічно, хтось почав кидати у море вінок, достоту такий, як вона вдягала на шию Богородиці. У вікнах вілли, казали цікаві сусіди, наче тьмяні вогники вночі поблмували, але надворі нікого не було видно. І тоді сталося так, що море пояснило слово «нас» із передсмертної записки Коштани, викладеної камінцями — воно почало повертати мертвих у відповідь на кинутий у нього пам'ятний вінок». [10,129]

Тож після цього щороку до берега течія приносила тіла потопельників, десятки чоловічих тіл. Самі чоловіки. Натомість жінки втопитись ніяк не могли, навіть якщо того прагнули.

Оповідання «**Вера і Флора**» є завершальним у збірці Катерини Калитко, де чуттєвий вимір тісно пов'язаний з тілесним. Дія відбувається на острові Важкий Пісок, де батьки головної героїні створили місце для проживання. Вони засадили його деревами, створили справжній сад, рай для життя. Однак, коли люди, які туди прибували почали боротись за ресурси та сваритись між собою на всіх напала смертельна хвороба, яка забрала життя і батьків головної героїні Вери. Батьки, показавши справжнє кохання, заклали дівчині абсолют справжнього та чистого почуття. Острів Важкий Пісок справжнє втілення священного острову Едем, де росте сад та живе пара чоловік із жінкою. Втіленням образів Адама та Єви можна назвати батьків Вери – Расула та Марію.

Символічна присутність жінки Марії, яка народила особливу дитину – Веру. Катерина Калитко поєднує наративи Корану та Біблії. Головна героїня стає втіленням духовності, що були передували і ісламу, і християнству. Вона стає поєднанням язичницьких мотивів, що відображається в її тілесності та сексуальності. Духовність проходить через інтуїцію та медитацію. Язичництво цінувало усвідомлення себе як центр життя, яке не має меж. Сексуальність та духовність пов'язані. Для певних народів практика бісексуальних та гомосексуальних відносин вважались потрібними елементами для досягнення внутрішньої духовності. Вера – ідеальний образ шаманки: її незвичайний зовнішній вигляд, цілющі здібності та бісексуальність.

Після смерті батьків проходить п'ятдесят років, і на острові з'являються нові люди, щоправда «гірші за старих». Вера, яка досконало знала місцевість та життєві умови острова привчала людей обживатись у цій місцині, вони ж натомість її остерігались та називали «циганкою» чи «індіанкою».

Серед новоприбульців з'являється Іван, який на відміну від інших розуміє та підтримує Веру. Чоловік втратив ногу на війні, хоча був не військовим, а польовим лікарем, війна все одно дістала і його. Вера цілковито йому

довірилась: *«Іван стільки знає і прожив, тільки йому я можу розповісти одну свою таємницю без ключа»*. [10, 200] Чоловік навчив її читати, так Вера запам'ятала літопис Землі Загублених. На літнє сонцестояння, вони врешті вилили свої почуття та *«торкнулись животами»*: *«Зірки з неба падають, коли коханці доторкаються животами, і хвиля від їхнього струму пробігає навіть темною шкірою неба. Всі взаємні проникнення і переплетення нічого не варті, якщо ви не лягали одне до одного, торкаючись животами, і не завмирили так. Ми з Іваном того літа робили так багато разів»*. [10, 200]

Вера під час статевого акту наповнювалась енергією та могутністю, у той час як Іван відчував себе знесиленим: *«Я відважно розгортала його, як заманеться, росла, як важкий жовтий місяць, ставала великою й могутньою, як прибутна вода, а він малів, легшав, танув у моїх обіймах, залишалися тільки величезні, широко розплющені зелені очі»*. [10,202] Це натяк на сильну жіночу енергію, котру мала в собі жінка.

Через певний період часу у Важкому Піску з'являється Флора, яка сподобалась Вері, однак дуже не сподобалась Івану, який уникав її, як виявилось через те, що її народ пішов воювати проти його. Спочатку стосунки були вкрай складними – головна героїня відчувала, що Флора ревнує рослини до неї, однак під час поворотного моменту, коли вони доторкнулись одне до одного, Флора почала цікавитись Верою. Їхні романтичні стосунки були інакші, ніж з Іваном: вони були пробуджуючі, життєдайні та нестримні для двох жінок: *«Коли ми вперше лягли із Флорою, я зрозуміла, як виріс із води Важкий Пісок. Осягнула всю цю механіку, з якою бажання проникло на темне дно води, розбудило поснуді течії, розсунуло податливі б'ганки ґрунту, і тієї ж миті вгору, до світла, почала рости земляна квітка, яку лишалось тільки утримувати в долонях і формувати»*. [10,207]

«Ми з Флорою теж не змогли б зупинитися, якби не так стрімко осеніло. Кохалися ми завжди надворі, ніби щось заважало зайти в дім. Навряд чи по-справжньому боялися, що нас побачить Іван. Він теж потребував свого часу наодинці з морфіном» [10,208]

Коли Вера побачила Флору та Івана в одному ліжку (*«За стіною, в ліжку, де я мала мирно добути цю нескінченну ніч, поруч з Іваном спала Флора. Вона розкинулася так вільно, що скинула на підлогу укриття, Іван аж скулився від холоду на краєчку ліжка. Місяця для мене поміж них не було»* [10,209]), Вера усвідомила, що відтепер вона зайва. По суті зрадив кожен. Вера Івану, Іван Вері, Флора Вері. Це замкнене коло, яке врешті розірве сама Вера.

«Що ж, одна любов померла з останнім теплом, як метелик. А інша взялася цвіллю після торішньої зими. Або я просто була бджолою, що переносила пилок із чоловічої квітки в жіночу. Запліднювала чужу любов». [10,210]

Головна героїня виступила посередницею та об'єднала Івана та Флору, зародила в них кохання. Проте, острів, що був дуже чутливий до людських недоліків (зради, ненависті, зла) – покарав людей та приніс хвороби й почав йти під воду. Вера залишила острів, своє житло, забрала сусідських дітей-дівчат та переїхала до міста. Вона так і залишилась за натурою бісексуальною та не прив'язувалась серйозно ні до однієї людини: *«У мене були жінки, але жодної такої, як Флора, щоб могли вирвати з корінням. І чоловіки були, багато – все-таки це портове місто, людям тут досі цікаво одне з одним. Деякі завертали в цей порт навмисне, начувані про мене. ... Кожному з них на прощання я казала, що чекає його попереду, яке щастя, яка смерть. Але мало хто вмів розпорядитися цим знанням. І вони вже не поверталися до мене вдруге. Дехто не міг, дехто просто боявся».* [10,218]

2.2 Аспект перелюбу у повсякденному житті героїв новел Теодозії Зарівни.

Теодозія Зарівна – відома поетка, прозаїк, чії романи та поетичні збірки нерідко отримували нагороди та літературні премії. «Сходження на Кайзервальд» - прозова збірка, що відзначена біографічністю авторки, котре проявляється у текстах і вкрадається в контекстах. Життєвий досвід – ось складова письменниці, яка сформувалась завдяки подорожам Україною та світом Теодозією.

Українська письменниця працює з текстом так, ніби «вишиває на полотні чи висаджує вибагливий квітниковий візерунок на клумбі». Авторка втілює у прозі яскраву образність, яка вдало поєднується з нормативністю та зрозумілістю для читача. Теодозія не відсторонений споглядач, а навпаки – активна дійова особа, котра втягує читача у кожному творі, підбурює його на емоції.

Постколоніальність у збірці додає свої акценти до української літератури сучасності, що відіграє важливу роль суспільних настроїв. Тематика збірки – щоденне буденне життя звичайної людини у великому місті. Як і в житті, герої Теодозії Зарівни стикаються з коханням та зрадою.

В оповіданні «**Зупинка**» Теодозія Зарівна розповідає про типову викладачку в університеті, котра має з десятків різних підробітків та забезпечує себе сама. Варто підмітити, що героям оповідань Теодозії притаманна інтелігентність, як вроджена риса характеру. Причому, авторка підкреслено показує, що лише люди, які наділені внутрішньою інтелігенцією здатні приймати найжорстокіші виклики долі. Завдяки головній героїні, що має щедрий генофонд, авторка згадує про розстріляну українську інтелігенцію: діда – талановитого математика, що за необережне слово був засланий у Сибір, батька – аспіранта вищого навчального закладу та мати – перспективної піаністки, що нині живе у селі зі змарнованим талантом: *«Мене затоплює ненависть. До тих, хто засудив мого діда, хто зламав життя моєму татові. В іншій країні вони би жили довго і щасливо»*. [34, 7] Це сильно обурює героїню,

адже вона усвідомлює, що її родичі – це еліта суспільства, яку знищила радянська система.

Отже, головна героїня – жінка, що має постійного коханця-професора, який, попри палкі обіцянки та спільні вихідні більше жодних дій не робить.

«Наша історія затяглась, і хоча він якось сказав, що хоче старітися лише зі мною, проте не поспішав робити жодних учинків (а любов, погодьтеся, — це перш за все вчинки, а не словесні потоки та досконала пластика), тим більше думати про дітей, котрих мені ще треба було народити, а терміни, відведені для цього, минали катастрофічно швидко». [34, 5]

Жінка вірить та сподівається, що коханий врешті рещт захоче з нею спільного життя, тож не шукає інших чоловіків, втрачає свій час та обмежує себе у можливості створити сім'ю та завести дитину. Усе це ранить молоду викладачку, чії мрії *«невиблагливі та скромні»* і вона цього не соромиться.

До університету приходять непомітна сіра дівчина-асистентка, на яку ніхто не звертає увагу (*«Вона носила доволі безбарвний одяг і могла би бути резидентом найвпливовішої розвідки світу, якби ми розробляли новітню зброю. Тож я не звернула на неї уваги теж»*) [34, 6]).

«Приятель» розпочинає вести курси в області, і через це жінка втрачає і той обмежений спільний час, який у неї був разом з ним: *«Мій приятель почав вести якісь курси в недалекому обласному місті — і, звісно, під ніж пішли спільні вихідні — єдина можливість побути вдвох або в дівочькій маленькій гостинці, або в його тісній квартирі».* [34, 7]

Головна героїня згодом «натикається» на усмішку асистентки, яка не дає їй спокою, щось глибоко приховане тривожить її душу: *«Жоден її м'яз не здригався, але вона, та усмішка, пробивалася крізь шкіру, наче м'яке світло крізь шовковий абазур. Одначе тоді я не змогла цього ні розшифрувати, ні відгадати. Та усмішка просто на якийсь час ускочила в мою свідомість.»* [34, 8]

Кульмінаційний момент стається, коли жінка бачить ту «вокальну усмішку» із знайомого автомобіля: *«Машина проїжджає, а я стою закам'яніло — стою так довго-предовго: второпність свою до життя»*

прикликаю. І раптом так повільно, ніби з-під землі, до мене доходить: це ж його асистентка на мене щойно дивилася. З його ж таки машини». [34, 8]

Почуття зради, обману, пригнічення та розбитого серця прорізають жінку. Вона гнівається на долю, на людей навколо, не знаходить собі місця: *«Мене жене якась невідома сила, дуже ймовірно — ненависть. Усі — сучиська: і мої дорогі залицяльники, і владенні злодюги, і покірне маломовне бидло, що, ледве переставляючи ноги, плететься з роботи». [34, 9]*

Засмучена жінка вирішує їхати до мами: *«Дивно, та, якби не асистентка, котра засміялась, і не господар джипа, що зіпсував моє пальто, я не впала би в істерику і не поїхала б у найневідповідніший (а може, саме в найвідповідніший?) час додому» [34, 14].* Мати, що бачила самотність та невлаштованість доньки переймалась її долею, однак не показувало їй цього. Оповідь завершується тим, що молода жінка вирішує поїхати до Італії.

В оповіданні **«Сходження на Кайзервальд»** розкрита тема подружньої зради. Головна героїня, що виїхала з рідного міста їде на Батьківщину з робочим візитом. В її словах підкреслене небажання туди повертатись, а місто сприймається нею як шмат *«холодної історії»*. Проте серед такого холоду, героїня виділяє теплий спогад, що гріє її: *«Утім, щодо знайомих, то децю мене там гріло, бо то було місто, де мене любив один чоловік. Любив із такою силою пристрасті: не стільки фізичної, скільки якоїсь фатальної...» [34, 76]*

За описом перед нам постає талановита, творча та цікава дівчина з оксамитово тембральним голосом. У період різдвяних свят вона разом із друзями вирушає заспівувати славетних людей міста.

За дівчиною почав упадати соліст опери, який користувався славою, мав немало грошей та відвідував ексклюзивні бали та заходи. Мав сім'ю дружину (*«Бухгалтер була поставна жінка з густим темним волоссям, із доглянутим у косметички обличчям, із діамантами на пальцях і у вухах, із повним набором шуб і австрійських мештів, ділових костюмів високої якості, де за вигляд відповідали дизайнери зі світовими іменами..» [34, 80]*) та маленьку донечку.

Як вже можна здогадатись про дружину дівчина дізналась згодом, причому дружина була гарна на вроду і головна героїня дивувалась: *«Я просто веду до того, що він спокійно міг ходити з нею під руку вздовж «стометрівки» і не соромитися. Та про неї я довідалася значно пізніше...»* [34, 81]

Роман Гетьман – відомий музикант, з першого погляду закохується. Молода жінка бачить у ньому внутрішню невідому силу, що притягує: *«Одначе сила в ньому була, ота внутрішня, яка, крім голосу, могла кожен драматичну роль зробити подією. Ота сила, яка шукала собі виходу і розбивалась об броньовані костюми власної дружини на безсилі друзки»* [34, 83]

Вони починають зустрічатись, у місті всі дивляться на них прискіпливо та зацікавлено, героїня не приймає від нього подарунків, а Роман не в силах вразити її своїм голосом. Проте, героїня все одно закохується в нього: *«я почала ув'язати в ньому — в його довгих шарфах, у капелюхах, у гострих його жартах, у його розумі, який було далеко заховано»* [34, 85]

Головна героїня намагалась розірвати стосунки, а Роман сильно ревнував, однак незмінним залишалось одне: попри те, що цілі дні він проводив з нею *«ночі було чітко відведено його прописці — адресі, вказаній у паспорт».* [34, 84]

Чоловік не надто прагнув, незважаючи на свої почуття, йти із сім'ї. Його влаштував такий стиль життя: *«Проте він нічого не промовляв про розвиток наших стосунків, і ті паростки моєї фантазії відразу танули, наче сніг на сонці»* [34, 84]

Одна подія змінила весь хід історії та в голові у жінки. Разом із друзями вона поїхала відпочивати на пляж аби відпочити та набратись сил. За годину жінка побачила картину, яка з тих пір розвернула її на 360 градусів: *«...вийшла вся у білому поважна шатенка зі замріяним поглядом, а позаду — за ручку з чорнявенькою дівчинкою, яка мала два хвостики над вушками і без угаву щось говорила, — Роман. І стільки було в його погляді на цю дівчинку чогось, що не могло не підлягти розшифруванню: любові, очевидно, — що в мене обірвалося серце. Для такої жінки — я зрозуміла з першого погляду — суперниць у світі нема і не буде. І для такого тата»* [34, 85]. Тобто основним стримуючим

фактором – це дитина, як нерідко буває у нещасливих шлюбах – жити заради дітей.

Коли вона поїхала з міста, родичі дуже зраділи, адже плітки дійшли і до них. Роман порізав собі вени, і його ледве врятували, після того він не згадав про головну героїню жодним словом.

Опісля, героїня вдало влаштувала життя у Києві, була щаслива та історія з Романом її більше не турбувала. Коли вони перетнулись на кіностудії, перехопились лише кількома словами, а жінка прогледіла в ньому відсутність тієї енергії та помітну сутулість.

Оповідання «**Дівчинка з черешні**» теж містить у собі мотив зради. Оповідь ведеться від маленької дівчинки, Соломія, яка обожає тата та разом із ним захоплюється фотографіями. Соломія була єдиною дитиною в родині, бо мама всіх повідомила: *«Його прийняли й дід, і тато, й усі тягнули, як могли. Тому нічого від неї не було забрано: ні вільного часу, ні ляльок, ані черешні, ні вечірнього сидження за фотографіями, ні роблення уроків на мішку з картоплею в кухні»*. [34, 146]

Одного раз у селі з'явилась Інфанта. Мала гарну косу, високий та тонкий стан, чоловікам вона подобалась і жінки ставились з осторогою. Вона завжди помічала Соломію і цим дивувала дівчинку: *«Вони були з татом чимось подібні. Як із того кіно, яке йшло у клубі. Просто на красу гарніші від усіх»*

Коли тато сфотографував Інфанту, то зроби три, а не два знімки як іншим: *«Соломійка знала, що одна фотографія Інфанти залишилась у грубій книжці поміж проявників і закріплювачів...»* [34, 147]

З одного епізоду можна зрозуміти, що Інфанта та тато мали стосунки, однак тато, що вчинив подружню зраду, обирає родину. У цьому можна запевнитись з діалогу:

«Знайомі голоси ніби розбудили зі сну.

— Ліпше би ти був мене застрілив...

— Я маю діти, Маріко...

— Аякже, ти маєш діти, маєш жінку, маєш господарку і роботу. Ти маєш усе.
А що маю я?..

— Я не годен розірватися на дві половини...

— Я би мала те все знати... Хто захотів щастя на хвильку, не має хотіти його
навіки...

*Жінка йде дорогою в село. Соломійка не має потреби придивлятися до неї, бо
знає її, як свою. Ровер скрипить і від'їжджає у бік конюшину, пес поволі
біжить за ним, поважно, як господар, тільки поскрипують камінці під його
зграбними лапами». [34, 181]*

Отже, незважаючи на почуття, чоловік дотримується шлюбних обов'язків
та не залишає родину.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було проаналізовано малу прозу Катерини Калитко та Теодозії Зарівни, де простежується мотив зради.

Герої оповідань Катерини Калитко перебувають у фантастичному часовому вимірі, наділені незвичайними здібностями та так чи інакше доторкаються до образу води. Усі вони переживають буремні часи, найчастіше саме воєнні дії, через що мають своїх власних демонів у шафі.

Латіф та Ердаль герої оповідань «Вода» та «Вітер у порожній очниці» - молоді парубки, що згодом досягають висот у військовій справі: Латіф як талановитий воєначальник, Ердаль - перекладач та переговорник. Їхнє кохання було невзаємним, Ердаль кохав та поклонявся Латіфу, натомість той кохав Лале, що зіткнулась з проблемою гендерної ідентифікації. Ця зрада (на думку Ердаля) прирекла усіх у цьому любовному трикутнику до нещасливого життя. Леле, котра загинула від рук Ердаля, ще довго марила Латіфу, прирікши його на безумство. А Ердаль, керуючись суспільними нормами, завів сім'ю, однак до кінця своєї страти не зміг бути щасливим та задоволеним життям.

Мартин з оповідання «Мартин», людина, що має інвалідність через участь у воєнних операціях переживає посттравматичний синдром та у своєму житті стикається із зрадою дружини та власне і зі своєю зрадою. Скитання життям врешті дарує йому Галку, з якою вони намагаються будувати життя по цеглинкам, з усіма травмами та пережитим досвідом.

Вера із оповідання «Вера і Флора» пропонує до уваги читача осмислення духовності, сексуальності та природи бісексуальності. Мотив зради тут як замкнене коло: троє учасників стосунків зрадили один одного. Відчуваючи, що зайва у цьому любовному трикутнику, Вера залишає місце подій та будує життя заново, за природою залишаючись бісексуальною.

У героїв Теодозії Зарівни більш приземлене бачення життя - це звичайні люди, зі своїми буденними та робочими турботами. Молода викладачка, що не реалізувалась у сімейному житті, чекаючи десять років на свого коханого, який

врешті зраджує їй з непримітною асистенткою. Талановита жінка, яка взаємно закохується у відомого музиканта Романа Гетьмана, який одружений та має родину. Одружений батько Соломії, що закохується в Маріку теж врешті вдається до зради. На реальних життєвих прикладах, що викладені в оповідання української письменниці, ми вбачаємо пересічних людей, котрих щоденно можна побачити на вулицях. Вони йдуть на роботу, додому, займаються улюбленою справою, або ж не улюбленою, вірять у свої ідеали та будують життя серед мільйонів інших. Людина не ідеальна та підвладна своїм почуттям – це ми спостерігаємо у кожному оповіданні Теодозії. Зі зрадою може зіткнутись кожен, інша справа – як з цього стану вийти.

Загальні висновки

Отже, під час дослідження було розглянуто поняття зради в історичному розрізі, зокрема про стосунки між чоловіком та жінкою до створення інституту шлюбу та після. Інститут шлюбу врегульовував шлюбні питання, надавав кожному партнеру права, обов'язки та відповідальність. У подальшому у світі панує моногамія, тобто романтичні стосунки або шлюб при якому кожен може мати лише одного партнера, з яким власне і перебуває у стосунках. Під час вивчення поняття зради у період існування інституту шлюбу, у полі з'являються різні форми шлюбних відносин, котрі партнери свідомо обирають задля власного добробуту. Наприклад, полігамність, проміскуїтет, поліаморія та «вільні стосунки» - ці поняття окреслюють стосунки, у яких партнер одночасно може мати кількох партнерів або партнерок та перебувати з ними у романтичних та статевих стосунках. Один із наведених прикладів – стосунки Жан-Поля Сартри та Симони де Бовуар, де замість обручок існував «Маніфест кохання», що «розв'язував руки» партнерам. У цій парі важливу роль відіграло двоє сестер-киянок, котрі заповнили серця Жан-Поля та Симони.

Щоб більш глибоко проаналізувати приватне життя та наявність зради у ньому в українському суспільстві, була досліджена українська народна творчість, зокрема пісенний фольклор, присвячений мотивам подружньої зради та перелюбу. Варто відмітити, що в історичних джерелах інформації про стосунки українського подружжя вкрай небагато, натомість народні пісні – різноманітне та багате поле для дослідження приватного життя тодішніх українців. Хто як не самі люди краще розкажуть про те, як все відбувалось насправді? Незважаючи на те, що в Україні панувала моногамія, пропагування здорових сімейних цінностей, нав'язаних гендерних стереотипів про те, що жінка – «берегиня роду», а чоловік – «здобувач», все ж таки один із подружжя міг «вступити в гречку». Без диму вогню не існує, тому пісні, зрозуміло, створювались на підґрунті реальних подій.

У піснях викрито теми чоловічої зради, через яку жінка виступає стражденною, адже коханий не обирає її та щасливе сімейне життя. Проте в

деяких випадках образ жінки – це втілення мудрості, сили та прийняття виважених та правильних рішень, поруч з такою жінкою образ чоловіка нівелюється та принизливо зменшується, адже чоловік зраджує не лише жінку, а й їхнє спільне майбутнє. Аби урівноважити гідність чоловіка, складачі пісень не оминули і мотив жіночої зради. Народна пісня, що присвячена зраді кумів – вдалий приклад жіночої зради, де кума з кумом «цілувались під бузком». Справедливо вважати, що як і чоловіки так і жінки були не безгрішні й вчиняли перелюб, що призводило до негативних наслідків. Суспільне невдоволення нерідко завдавало гніту та шкоду людині, яка була учасником зради. Щоправда гендерна нерівність тут виразна, адже покарання для чоловіка було слабшим, ніж для жінки. Жінку засуджували гірше, натомість чоловіка виправдовували «полігамною природою».

Для більш детального дослідження мотиву зради, було здійснено комплексний аналіз прози Катерини Калитко і Теодозії Зарівни у контексті змалювання образів зраджених та топосу зради. Дві талановиті сучасні українські письменниці вдало розкрили переживання та емоції героїв, котрі опинились у ситуації, де зрада стала переломним, кульмінаційним моментом.

Катерина Калитко, завдяки своїй унікальній збірці оповідань «Земля Загублених, або Маленькі страшні казки», що наповнена фантастичними елементами, зуміла передати настрій героїв, котрі всі, без винятку, мають складну життєву історію, з невдачами, розчаруваннями та зневірою. Вони зраджені, однак знаходять свою розраду. Комуś це вдається, а хтось, на жаль, так і не отримує бажане. У збірці є зрада дому та рідних заради усвідомлення справжньої себе (Лале), є неусвідомлена зрада друга (Латіф), ревності до коханого (Ердаль), подружня зрада некоханої людини заради справжнього єдиного кохання (Мартин), зрада коханця з іншим (Коштана) та бісексуальне кохання жінки до двох, що завершується розбитим серцем (Вера). Ці сюжети розкривають читачу безмежність людського «Я», десятки факторів та причин, що підштовхують людину до прийняття тих чи інших рішень та вчинків. Вони змушують замислитись, відчутти себе героєм оповідання, поринути в історію та

подумати над прийняттям власних рішень в таких обставинах. Найвище мистецтво – закласти у коротке оповідання глибину мотиву та спровокувати людину на потужні емоційні спалахи.

У Теодозії Зарівни, на протигагу героям оповідань Катерини Калитко, герої більш наближені до реального часу. Вони – наші сусіди, люди, які щоденно з нами вітаються та крокують на роботу. Такі відчуття письменниця навмисне закладає в оповідання, аби читач довірився та відчув себе затишно. Викладачка, що втратила свого «приятеля» через непримітну асистентку, геній Роман, який вчинив подружню зраду, був шалено закоханий, однак не залишив родину та батько Соломії, що зустрів споріднену душу Інфанту, проте через подружній обов'язок та відповідальність за виховання дітей, не кидає родину та натомість розриває стосунки з коханкою. Письменниця розкладає по поличках життєві історії як вони є. Реалізм, без всіляких романтизованих домішок, сподівань та надій. Коханки не виграють, отримують лиш емоційні миті. Ці справжні реалії – насправді багаторічний пережитий людський досвід, який показує, яке воно – життя.

Отже, поруч із коханням, пристрасстю, дружніми відносинами та подружнім життям завжди буде ходити зрада, що має багато витоків та першопричин виникнення. Людина – не ідеал, а створіння зі своїми недоліками та гріхами.

Тема зради і надалі буде досліджуватись психологами, філософами, соціологами та іншими науковцями із суміжних сфер діяльності, адже питання досконало не вивчене та має свої особливості.

Список використаної літератури

1. Булавіна Т. Заміжжя в Україні: Еволюція правового статусу жінки через призму шлюбу. *Дівоче медіа*. 2021. – URL: <https://divoche.media/2021/01/11/zamizhzhya-v-ukrayini-evolyutsiya-pravovogo-statusu-zhinky-cherez-pryzmu-shlyubu/>.
2. Ворончук І. Подружні зради як наслідок практики укладання шлюбів в Україні в XVI-XVII ст.
3. Діса К. Ставлення до проявів сексуальності в Україні XVII–XVIII століть. *Гендер в деталях*. 2017. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/stavlennya-do-proyaviv-sexualnosti-v-ukraini-xvii-xviii-stolit-134310.html>.
4. Жернова Т. Як карали за любов, або пристрасті по-львівськи. *Фотографії старого Львова*. 2016. URL: <https://photo-lviv.in.ua/yak-karaly-za-lyubov-abo-prystrasti-po-lvivsky/>.
5. Жінка у традиційній українській культурі: міфи і правда. *Національна академія наук України*. 2019. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5359>.
6. Ігнатенко І. Любов і зрада українського села. Про подружню невірність понад 200 років тому. *Локальна історія*. 2021. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/liubov-i-zrada-ukrayinskogo-sela-pro-podruzhniu-nevirnist-ponad-200-rokiv-tomu/>.
7. Ігнатенко І. Секс та розмови про нього в українському селі XIX — початку XX століття. *Гендер в деталях*. 2018. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sex-ta-rozmovi-pro-nogo-v-ukrainskomu-seli-hih-pochatku-hh-stolittya-134390.html>.
8. Ісаєвич Я. Історія української культури. (Українська культура XIII — першої половини XVII століть) — Київ, 2001. — Т.2. - 715 с.
9. Грицюк Л. Інтерв'ю з перекладачем: URL: <http://levhrytsyuk.blogspot.com/2012/02/38.html>

10. Катерина Калитко *Земля Загублених, або Маленькі страшні казки* [текст] : оповідання / Катерина Калитко. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. — 224 с.
11. Ковальова Ю. В. Інститут шлюбу в українському селі кінця XIX-першої чверті XX ст. - Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2015. – №43.
12. Колесса Ф. Музикознавчі праці ; підгот. до друку, вступ С.Й. Грици. — К. : Наукова думка, 1970. — 592 с.
13. Корбич Г. Буденність як спосіб і якість життя – 2019.
14. Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу. – К.: Наукова думка, 1966. – 198 с.
15. Кузнець, Т. В. Приватні аспекти жіночого повсякдення в київських губернських газетах останньої чверті XIX- початку XX століття. Культурологічний альманах, (4). 2022. 45–54 с.
16. "Кури мої, кури, кури-шабатури" – URL: https://www.polyphonyproject.com/en/song/BMI_UK17100409.
17. Лисяна Г. Коли секс не про секс: проміскуїтет та інші підміни. *Українська правда*. 2018. – URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/11/18/234201/>.
18. Лютий Т. "Земля Загублених" Калитко: читання, яке зачудовує. *BBC News Україна*. 2017. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42024286>.
19. Ляшенко Н. О. Сучасні альтернативні форми шлюбу. – 2009.
20. Мартинюк С. В. Фемінний та маскулінний дискурси у збірці оповідань Катерини Калитко «Земля Загублених або Маленькі страшні казки»: дис. канд. філ. наук – Львів, 2021. – 64 с.
21. Мацелюх І. Характерні риси злочинів проти сім'ї та моралі в римовізантійській правовій традиції. *Юридичний вісник*. – 2017.
22. Мизнікова Т. В. Аналіз тематики літературно-художніх видань жіночого авторства крізь призму гендеру. *Українська академія друкарства*. – 2019.
23. Мірошнюк Р. Хто такі поліамори: хаотичний секс чи кохання за згодою? *Українська правда*. – 2021. – URL:

<https://life.pravda.com.ua/society/2019/09/21/238279/#:~:text=%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%E2%80%93%D1%86%D0%B5%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%96%D0%B2,%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%8E%20%D0%B2%D1%81%D1%96%D1%85%20%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D1%86%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2..>

24. "На горді – калинонька, на обніжку – бузина" – URL: https://www.polyphonyproject.com/en/song/BMI_UK16050127.
25. «На моєму ой подвір'ячку коня випасала...» – URL: https://www.polyphonyproject.com/en/song/BMI_UK16100204.
26. Полек Т. Як українці «робили любов». *Етнографія*. URL: <https://ethnography.org.ua/content/yak-ukrayinci-robily-lyubov>.
27. Полек Т. Як українці «у гречку скакали» і що їм за це було? *Етнографія*. URL: <https://ethnography.org.ua/content/yak-ukrayinci-u-grechku-skakaly-i-shcho-yim-za-ce-bulo>.
28. Пономарьов А. Традиції дошлюбного спілкування. — С. 416.
29. Портнова Т. Любити і навчати: селянство в уявленнях української інтелігенції другої половини ХІХ століття. — Дніпропетровськ: Ліра, 2016. — 240 с.
30. Пуларія Т. Мотив жіночої зради як прояв архетипу жіночого в українській народній казці. *Вісник - Наукові праці*. – 2012.
31. Пустоход П., Трацевський М. Шлюбність на Україні // Демографічний збірник. За ред. академіка М. В. Птухи. *Праці Демографічного інституту, Т. УІІ*. – К.: друкарня Всеукраїнської Академії наук, 1930. – С. 84–195.
32. Слюсар Л. І. Еволюція шлюбу в Україні: ХVІІ – початок ХХ сторіччя / Л. І. Слюсар. // *Демографічні проблеми та тенденції* – 2011.

33. Сороміцький фольклор та економічна вигода. Як виглядав шлюб в Україні 19 століття. *Update*. 2018. – URL: https://update.com.ua/istorii_tag/soromtckii-folklor-ta-ekonomchna-vigoda-ia-k-vigliadav-shliub-v-ukran-19-stolttia_n4104.
34. Теодозія Зарівна. Сходження на Кайзервальд [текст] : оповідання / Теодозія Зарівна. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. — 232 с.
35. Терещенко М. В. Подружні зради як наслідок порушень сімейних стосунків. // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки. – 2014.
36. Трофименко Т. Єдиний, коханий, козел. Як жінки пишуть про чоловіків у сучасній українській літературі. *Texty.org.ua*. 2019.. URL: https://texty.org.ua/articles/91757/Jedynyj_kohanyj_kozel_Jak_zhinky_pyshut_pro-91757/
37. Формування шлюбу в Київській Русі: норми звичаєвого та церковного права / О.М. Бирилюк // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 44-48. — Бібліогр.: 21 назв. — укр.
38. Черчович І. Подружні зради в галицьких сім'ях кінця XIX - початку XX століття. *Історична правда*. 2015. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/12/18/148817/>.
39. Чмелик Р. П. Мала українська селянська сім'я другої половини XIX – початку XX ст. (структура і функції); ред. М. Горбаль. – Л. : Інститут народознавства НАН України, 1999. – 142 с.
40. "Чом ти, Галю, сумна ходиш, чом не чуть твоїх пісень?" – URL: https://www.polyphonyproject.com/en/song/BMI_UK17100375.
41. Шевцова С. «Зробити одне одного щасливими», або Шлюб і секс народів світу. *Укрінформ*. 2022. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3402508-zrobiti-odne-odnogo-saslivimi-abo-slub-i-seks-narodiv-svitu.html>.
42. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів / З. В. Шевченко. – Черкаси, 2016.

43. Шевчук А.В. Перелюбство (адюльтер) – один із найдавніших злочинів статевої моралі. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 279–284.
44. «Що за місяць, що за ясний, що за ясная зоря...». URL: https://www.polyphonyproject.com/en/song/BMI_UK17050245.
45. Щур О. Секс і пристрасті в українській літературі. *Гендер в деталях*. – 2018. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sex-i-pristrasti-v-ukrainskiy-literaturi-134385.html>.